

GIFGRF

YENİ BİR YÜZYILIN EŞİĞİNDE
TÜRKİYE-ABD ORTAKLIĞI

Çalışma Grubu Raporu
2011

┌

┐

└

┘

GIFGRF

Eş-Başkanlar

Fusun Türkmen, Yavuz Canevi

Proje Direktörü

Gözde Küçük

Global İlişkiler Forumu (GIF), üyelerini ve tüm ilgili bireyleri, uluslararası ve global ilişkilere dayalı konuları sorgulayıp, tartışabilecekleri bir platformda buluşturmayı amaçlayan, bağımsız bir dernektir. GIF, farklı düşüncelerin uyum içinde varolduğu ve yaratıcı bir şekilde harmanlandığı bir kültürü destekleyip, daha da ileri götürmeyi hedeflemektedir. GIF, barış, refah ve ilerlemeye giden yolun, herkese açık, kolay erişilebilir ve adil olması gerektiği anlayışını benimser ve destekler. GIF'in tüm faaliyetlerinde sınırsız merak, analitik sorgulama, rasyonel tartışma, yapıcı üslup ve nesnel sentez esastır.

GIF, uluslararası platformlarda Türkiye'yi temsil etmiş ve saygınlık kazanmış siyasetçi, büyükelçi, akademisyen, silahlı kuvvetler mensubu, sanatçı, hukuk insanı, basın mensubu, iş adamı, iş kadını ve bürokratlardan oluşan 40 kişilik bir grup tarafından kurulmuştur. Bu değerli bireylerin GIF'i kurmuş olması bu inisiyatife duyulan gereksinimin kanıtıdır.

GIF resmî olarak 11 Mayıs 2009 tarihinde tüzel kişilik kazanmış, 9 Kasım 2009 tarihinde ilk Genel Kurulu'nu gerçekleştirmiştir. Çalışma Grupları, Yuvarlak Masa toplantıları, üst düzey misafir konuşmacıların katıldığı toplantılar, ve uluslararası temaslar mevcut faaliyetler arasındadır. GIF, ayrıca, kurumsal çalışmalarını ile dünya ve Türk dış politikasına dair güncel konularla ilgili bağımsız değerlendirmeleri www.gif.org.tr adresinde yayımlayarak tartışmalara katkıda bulunmaktadır.

Copyright © 2011

İşbu raporun üzerindeki mali haklar, yayın hakları, işleme, yayma, çoğaltma hakları Global İlişkiler Formu'na aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve / veya paragrafı kısmen ve/ veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile, elektronik posta veya başka herhangi bir araçla çoğaltılamaz, dağıtılamaz, basılamaz. Normal ölçüyü aşan iktisaplar yapılamaz. Normal ve kanuni iktisaplarda kaynak olarak gösterilmesi zorunludur.

ISBN: 978-605-62546-0-4

Yayımcı Sertifika No: 22780

Grafik & Baskı: Ekspres Ofset Matbaacılık Matbaa Sertifika No. 23085
Atalar Cad. Hünkar Sok. No.5/A Gültepe - İstanbul
Tel: 0212 324 18 90 pbx Faks: 0212 325 17 92
www.gurform.com.tr info@gurform.com.tr

GLOBAL İLİŞKİLER FORUMU
Yapı Kredi Plaza D Blok Levent 34330 İstanbul - TÜRKİYE
T: +90 212 339 71 51 F: +90 212 339 61 04
www.gif.org.tr

Çalışma Grubu Üyeleri

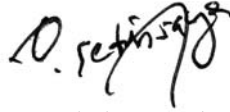
H. Edip Başer

Hanzade Doğan Boyner

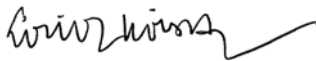
Gökhan Çetinsaya

Memduh Karakullukçu

Sönmez Köksal

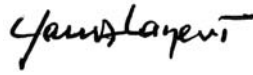
Füsun Türkmen

Ash Başgöz

Yavuz Canevi

Umran S. İnan

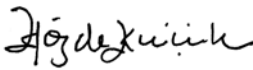
Sami Koben

Özdem Sanberk

Gözde Küçük

Üyeler, Çalışma Grubu'na kurumsal değil, bireysel kimlikleriyle katılmışlardır. Dolayısıyla, Çalışma Grubu raporunda belirtilen görüş ve fikirler, temsil ettikleri kurumların görüşlerini ifade etmemektedir.

┌

┐

└

┘

İçindekiler

Başkanın Notu	ix
Teşekkür Notu	xiii
ÇALIŞMA GRUBU RAPORU	
Özet	5
Global Çerçeve	11
<i>Siyasî ve Stratejik Ortam</i>	11
<i>Çözüm Bekleyen Güncel Sorunlar</i>	12
Türk-Amerikan İlişkilerinin İçeriği	17
<i>İlişkilerin Niteliği ve Tarihi</i>	17
<i>Güncel Meseleler</i>	25
<i>Birleşme Noktaları</i>	30
<i>Ayrışma Noktaları</i>	35
Karşılıklı Algılar	47
<i>Türkiye’de Amerikan Karşılığı</i>	47
<i>Washington Diyalektiği: Eleştiri ve Destek</i>	51
Öneriler	57
<i>Türkiye için Öneriler</i>	58
<i>ABD için Öneriler</i>	62
<i>İki Taraf için Öneriler</i>	64
Konuk Konuşmacılar	69
Üyeler	71

┌

┐

└

┘

Başkanın Notu

GIF Çalışma Grupları, küresel konularda kalıcı trendleri ve riskleri tespit etmek ve bu tespitler ışığında Türk dış politikası için bilinçli bir yol haritası belirlemek amacıyla oluşturulmuştur. GIF'in ilk Çalışma Grubu, dünyadaki mevcut ve muhtemel dönüşüm süreçlerinde Türkiye-ABD ilişkilerinin öneminin giderek artacağına olan inançla, bu ikili ilişkiyi değerlendirmek üzere kurulmuştur.

Özellikle Ortadoğu'daki gelişmeler, bölgesel ve küresel dinamikler karşısında politika hedeflerine ulaşmak için iki tarafın da daha etkin bir Türk-Amerikan ortaklığına ihtiyaç duyduğuna işaret etmektedir. Etkin bir işbirliği için karşılıklı önceliklerin açık ve net biçimde anlaşılması ve çözüm bekleyen meselelerin tarafların algılarını birbirine yakınlaştıracak kavram ve kurumlar üzerine oturtulması gerekmektedir. Bu senkronizasyonun sağlanamaması halinde, geçici krizler, siyasi zorunluluklar ve olağan değerlendirme hataları zaman zaman ilişki üzerinde baskı oluşturacaktır. Dünyanın, özellikle de bölgenin çalkantılı dinamikleri, ilişkide bu baskıların sebep olabileceği iniş çıkışların maliyetini sürekli artırmaktadır.

Çalışma Grubu, bu senkronizasyon sürecine önemli bir katkı oluşturmaktadır. Üyeler, Türkiye-ABD ikili ilişkilerindeki kalıcı trendlere ve karşılıklı önceliklere, hem tarih bilincine dayanan, hem de hızla değişen güncel koşullarla sınanmış bir tanım çerçevesi getirmek üzere uzun görüşmelerde bulunmuşlardır.

Etki ağlarıyla örülü küresel düzende, Türkiye ve ABD önemli ağların merkezinde bulunmaktadır. ABD'nin etki alanı, ekonomi, güvenlik ve siyaset üzerine kurulu bağlarla çok daha geniş bir küresel coğrafyayı kapsamaktadır. Türkiye'nin etki alanı ise, daha bölgesel olmakla beraber, sağlam sosyal, tarihsel, kültürel ilişkilere dayanmakta ve giderek de önemli siyasi ve ekonomik boyutlar

kazanmaktadır. İki ülkenin uzun süreçler sonunda şekillenmiş olan bu etki alanları, birbirleriyle bundan sonraki ilişkilerinde de her zaman göz önünde bulundurulacak unsurlardır.

Bununla beraber, ABD'nin etki alanının küresel genişliği ile Türkiye'nin etki alanının bölgesel derinliğinin birbirini her anlamda destekleyeceğini doğal sonuç olarak göremeyiz. Aralarındaki uyumun tesisi ya da en azından uyumsuzlukların engellenmesi, ancak iki tarafın da bilinçli irade ve çabasıyla mümkün olacaktır.

İki somut politika alanı, bu işbirliğinin araç ve yöntemlerini geliştirmek açısından umut vaat etmektedir: küresel enerji güvenliği ve Ortadoğu'da barış ve refahın egemen olması. Her iki konuda da, uzun vadeli çıkarlar ve hedefler önemli ölçüde örtüşmektedir. Bu alanlardaki hedef uyumu, iki ülkenin etki alanlarında işbirliğini ileriye taşıyacak kurum, yöntem ve siyasi reflekslerin gelişimine olumlu katkı sağlayacaktır. Bu süreçte oluşturulacak kavramsal ve kurumsal altyapı, iki ülkenin yeni yüzyılda ortaya çıkacak henüz öngöremediğimiz kriz ve zorluklara en doğru şekilde karşılık verebilmelerinin mutlak şartıdır.

GIF Türkiye-ABD Çalışma Grubu, mesleki geçmişleri, tecrübeleri ve görüşleri açısından farklılıklar gösteren, ancak karşılıklı istişare ve özverili çalışma ilkeleri etrafında birleşen üyeleri bir araya getirmiştir. GIF, bu uzun ve zorlu süreç boyunca sergiledikleri özveri, paylaştıkları fikirler, gösterdikleri eşsiz nezaket ve sabır için tüm Çalışma Grubu üyelerine teşekkür borçludur.

Çalışma Grubu'nun Eş-Başkanları Sayın Doç. Dr. Füsun Türkmen ve Sayın Yavuz Canevi, proje boyunca değerli zamanlarını paylaşma konusunda son derece cömert davranmışlardır. Sayın Türkmen, "içerikli uzlaş"ı temin edecek dengeli bir metnin kaleme alınması sorumluluğunu üstlenerek, bu zor ve hassas sürece öncülük etmiştir. Değerli çalışmalarından ötürü Eş-Başkanlarımız'a şükran borçluyuz.

Büyükelçilerimiz Sayın Özdem Sanberk ve Sayın Sönmez Köksal, başlangıcından nihai yayın sürecine kadar projeye rehberlik etmişlerdir. Geniş tecrübeleri ve sağduyuları Çalışma Grubu

sürecinin her aşamasında belirleyici rol oynamışlardır. Böylesine değerli iki üyemizle çalışmayı büyük bir ayrıcalık ve kıymetli bir tecrübe olarak görüyorum.

Son olarak, süreç boyunca gösterdiği istisnai özveri, özen ve sebat için Sayın Gözde Küçük'e teşekkür ederiz. Sayın Küçük'ün temel politika tartışmaları konusundaki hassasiyeti, dilin inceliklerine vâkıf olması ve tüm süreç boyunca devam ettirdiği mükemmeliyetçiliği nihai raporun şekillenmesinde belirleyici olmuştur.

GIF, böyle müstesna bir grupla çalışmış olmaktan onur duymaktadır. Elinizdeki çalışma onların eseridir.

Bu raporun, Türkiye ve ABD'de ortak amaçlar doğrultusunda verilen iyi düşünülmüş kavramsal ve kurumsal çabalar arasında yerini alacağını umuyorum.

Memduh Karakullukçu

GIF Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı

┌

┐

└

┘

Teşekkür Notu

2003'teki Irak Savaşı'nın Türkiye-ABD ilişkilerinde tetiklediği kriz, ilişkinin niteliği, dinamikleri ve özel gereksinimleri üzerinde etraflıca düşünme zorunluluğunu ortaya koymuştur. Global İlişkiler Forumu'nun bu amaçla bir araya getirmiş olduğu uzmanlar, akademi, diplomasi, silahlı kuvvetler, medya, hukuk ve iş dünyasındaki deneyimleriyle konunun çok yönlü bir şekilde analiz edilmesine katkıda bulunmuşlardır. Türkiye-ABD İlişkileri Çalışma Grubu'nun Eş-Başkanları olarak, bilgi, sezgi ve tecrübeyle bu ortak projeye yaptıkları katkılardan ötürü grubun her bir üyesine en içten şükran duygularımızı sunarız. Onlarla birlikte çalışmak bizler için bir onur ve ayrıcalık olmuştur.

Üyelerimiz dışında seçkin uzmanlar da Türkiye-ABD ilişkileri konusundaki değerlendirmelerini bizlerle paylaşmayı kabul etme inceliğini göstermişlerdir. Aydınlatıcı katkılarıyla vizyonumuzu genişleten Emmanuel College ve Harvard Üniversitesi'nden Profesör Lenore Martin'e, Stratejik ve Uluslararası Etütler Merkezi CSIS'ten Dr. Bülent Alırıza'ya, Harvard Üniversitesi John F. Kennedy Siyasal Bilgiler Okulu'ndan Profesör Stephen Walt'a, Emekli Tümamiral Mustafa Özbey'e, Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Büyükelçi Selim Yenel'e, eski ABD İstanbul Başkonsolosu Dr. Sharon Wiener'a ve Hürriyet yazarı Sedat Ergin'e müteşekkirimiz.

Çalışma Grubu Proje Direktörümüz Sayın Gözde Küçük'ün özverili çalışması olmasaydı, bu girişimi tamamlamak şüphesiz mümkün olmazdı. Onun olumlu yaklaşımı ve paha biçilmez katkıları çalışmamızı kolaylaştırmış ve pek çok tereddüt anında güçlüklerin üstesinden gelmemize yardımcı olmuştur. Buradan kendisine en içten teşekkürlerimizi iletiyoruz.

Bu projenin ardındaki itici güç olan Global İlişkiler Forumu Başkan Yardımcısı Sayın Memduh Karakullukçu'ya teşekkürü özellikle borç biliriz. Kendisi, liderliği ile bu rapor çalışmasının başlatılmasında ve bitirilmesinde çok önemli bir rol oynamış ve süreç boyunca bizleri gerektiği şekilde cesaretlendirmeyi ve teşvik etmeyi başarmıştır.

Son olarak, başta İdari Koordinatör Sayın Maxine İmer olmak üzere, Global İlişkiler Forumu ekibine en içten şükran duygularımızı iletmek isteriz. Sayın İmer tüm toplantılarımızı olabilecek en iyi şekilde organize etmiş ve çalışma ortamımızı özel konukseverliği ve zerafetiyle aydınlatmayı bilmiştir. Ayrıca, Çalışma Grubu'nun "adsız neferleri" Sayın Nigar Ağaoğulları ve Sayın Yücel Yeşer'e uzun toplantılar boyunca göstermiş oldukları sabır ve destek için minnettarız.

Bizler için ise, Türkiye-ABD İlişkileri Çalışma Grubu'na Eş-Başkanlık etmek, sadece entelektüel analiz açısından değil, aynı zamanda uzlaşıya varma sanatı konusunda deneyim edinmek bakımından da son derece dinamik ve zenginleştirici bir süreç olmuştur.

Fusun Türkmen, Yavuz Canevi
Çalışma Grubu Eş-Başkanları

Çalışma Grubu Raporu

┌

┐

└

┘

Raporumuz Eylül 2011 başında tamamlanmıştır. Dolayısıyla, bu tarihten sonra gerçekleşen olaylar metinde yer almamaktadır. Bölgesel ve küresel gelişmelerin baş döndürücü hızını yakalamanın olanaksızlığının bilincinde olarak dileğimiz, tahlil ve önerilerimizin Türk-Amerikan ilişkilerini inceleyenler için temel yol gösterici olarak önümüzdeki dönemlerde geçerliliğini korumasıdır.

┌

┐

└

┘

Özet

Elinizdeki Çalışma Grubu raporu, dünyada belirsizliğin arttığı bir dönemde ve istikrarsızlığın olağan dışı yoğunlaştığı bir bölgede dış siyaset hedefleri büyük ölçüde kesişen Türkiye ve ABD arasındaki ilişkilerin durum değerlendirmesini yapmak ve işbirliğini güçlendirecek politika önerilerinde bulunmak amacıyla hazırlanmıştır.

Önce Soğuk Savaş'ın sona ermesi, ardından 11 Eylül terör saldırıları ve bunun akabinde ABD'nin yürüttüğü savaşlarla küresel siyasî tablonun son 20 yıl içinde oldukça önemli değişimler geçirdiği aşikârdır. Bu değişimlerin yanı sıra küresel teröre son verilmesi, kırılgan ve başarısız devletlerin istikrara kavuşturulması, nükleer silahların yayılmasının engellenmesi, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması, küresel sağlık koşullarının iyileştirilmesi ve ekonomik gelişmenin desteklenmesi gibi çağımızın çözüm bekleyen büyük meseleleri ile teknolojik gelişmelerin düzeyi ve yeni güçlerin yükselişi, dönüşümün hızını ve karmaşıklığını daha da artırmıştır. Tek başına bu tablo bile uluslararası ilişkilerde pek çok bilinmeyen oluşturmaya yeterli iken, son zamanlarda Arap dünyasında gelişen ve çığır açıcı sonuçlar doğurabilecek olaylar, dünya meselelerinin öngörülmezliğini katlamıştır. Türkiye ve ABD, işte böyle bir belirsizlik döneminde 65 yıllık ittifaklarının içeriğini güncelleyip, daha ileriye taşımaya çalışmaktadırlar.

Zorlu küresel meseleler karşısında sorumluluklarının tümüyle bilincinde olan ve gerek tek taraflılığın sınırlarının, gerekse tek başına askerî güce güvenmenin yarattığı sorunların ayırına varmış bulunan Obama yönetimi, "... dostlara olduğu kadar düşmanlara da ulaşabilmeyi, eski ittifakları güçlendirip yenilerini

oluşturmayı gerektiren”¹ *akıllı güç* kavramını ortaya atmıştır. Akıllı gücün uygulanışı sırasında, ABD kaçınılmaz olarak, bir yandan başarılı bir kamu diplomasisinin yürütülmesi, öte yandan sorunların ivediliği ile bunların gerektirdiği çözümlerin uzun vadeli niteliği arasındaki çelişkinin yönetilmesi gibi zorlu görevlerle karşı karşıya kalacaktır. Bu son noktada, terörizmle mücadele, İslâm dünyasıyla diyalog kurma, dünyayı nükleer silahlardan arındırma, İsrail-Filistin sorununa bir çözüm bulma, Afganistan ve Irak’ı istikrara kavuşturma, Arap Baharı’nın çok yönlü etkilerini başarılı şekilde yönetebilme ve bunların ötesinde, bütün bu sorunların yönetimini olumsuz yönde etkileyecek olan malî krizin üstesinden gelme başlıkları özellikle öne çıkmaktadır. Amerika’nın ve dünyanın en acil gündem maddelerini oluşturan bu meseleler ancak küresel sorumluluklarını sahiplenen ve bölgesel etkinliği olan müttefikler ile işbirliği yapıldığı takdirde gerektiği gibi ele alınabilir. Türkiye-ABD ittifakı işte bu noktada devreye girmektedir.

Türkiye, Soğuk Savaş sonrası, dünyadaki gelişmelere başarılı bir şekilde uyum sağlayarak, dünya genelinde ve özellikle de Ortadoğu ve Balkanlar’da daha yoğun siyasî, diplomatik ve ticari açılımlara girişmeye yönelmiştir. Bunun sonucunda, bölge ülkelerine nazaran çok daha müreffeh bir istikrar unsuru olarak, komşuları arasında daha fazla görünürlük ve itibar kazanmıştır. Bu yükselen profil, doğal olarak, Türkiye için yeni sorumluluk ve sınavları da beraberinde getirmiştir: gerekli ekonomik ve kurumsal kapasiteyi oluşturma ve etkin şekilde kullanma; bölgenin zor dengelerine rağmen “güvenilir aracı” konumunda olma; kendi hak ve özgürlükler sicilini iyileştirmek suretiyle değerler politikasını güçlendirme. Böyle çetin bir gündemin, küresel olarak etkin ve benzer değerlere sahip ortaklarla geliştirilen sağlam ittifaklar olmaksızın yürütülemeyeceği kesindir.

Bu bağlamda, tarafların hedeflerine ulaşmak için ortak hareket etme iradesini gösteren yetkin müttefiklere duydukları karşılıklı gereksinim, Türkiye ve ABD arasındaki ilişkilerin gelecek yıllarda temelini oluşturacaktır. Çözüm bekleyen sorunların ne kadar karmaşık olduğu düşünüldüğünde, kuşkusuz iki ülke arasındaki

1. ABD Dışişleri Bakanlığı, Kamusal İşler Bürosu, Bilgilendirme Raporu, “American Smart Power: Diplomacy and Development are the Vanguard”, 4 Mayıs 2009.

Özet

mevcut ittifakın içerik ve şekil açısından daha da geliştirilmesi gerekmektedir.

Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihini etkileyen başlıca sorun, ağırlıklı olarak güvenliğe dayalı bir içerik taşımış olmasıdır. İki ülke arasındaki ilişki daha geniş ve sağlam bir zemine dayandırılmamış, devlet dışı aktörlerin katılımıyla oluşan çok katmanlı diyalog, çağdaş evrensel insani değerlere ortak vurgu ve aynı zamanda ekonomik ve sosyo-kültürel boyut eksik kalmıştır. Bu eksiklik ilişkiyi büyük ölçüde kırılganlaştırmış ve güncel koşullara dayanan stratejik güvenlik çıkarlarına aşırı bağımlı kılmıştır. Etkili ve kurumsallaşmış kriz yönetim mekanizmalarının bulunmaması ise, ilişkiyi krizlerin tutsağı olmaya daha açık hale getirmiştir.

Türkiye-ABD ikili ilişkilerinin tarihinde dört ana evre göze çarpmaktadır: 1947 yılında Truman Doktrini'nin ilanından Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etme olasılığı üzerine kaleme alınan 1964 tarihli Johnson mektubunun tetiklediği krize kadar süren "balayı" dönemi; 1964'ten 1980'e kadar süren uzaklaşma dönemi; 1980'de başlayan ve ABD'nin 2003'te Irak'ı işgaline kadar devam eden yeniden yakınlaşma dönemi ve şu an içinde bulunduğumuz belirsizlik dönemi. ABD'nin Irak'taki savaş planlarını olumsuz yönde etkileyen 1 Mart 2003 tezkeresinin ve akabinde patlak veren Süleymaniye olayının ardından, ilişkide ciddi bir gerginlik oluşmuştur. Bunu izleyen istikrarsızlık dönemine, ilişkiyi eski durumuna getirmeye yönelik çabalar damgasını vurmuştur. Bu çabalar arasında, 2006 yılında Bush yönetimi sırasında hazırlanan "Stratejik Ortaklık" belgesi ve Başkan Obama'nın göreve başladıktan sonra gerçekleştirdiği ilk resmî denizaşırı ikili temas gezisi olan 2009 tarihli Türkiye ziyareti öne çıkmıştır.

Türkiye ve ABD'nin bundan böyle ilişkilerini krizlerin ve istikrarsızlığın belirlemesine izin verme lüksüne sahip olmadıkları açıktır. Paylaştıkları ortak değerler ve idealler ile başta Ortadoğu olmak üzere pek çok alanda iyi koordine edilmiş çabaların taraflara sağlayacağı faydalar göz önüne alındığında, iki ülkenin ittifaklarını daha güçlü bir biçimde kurumsallaştırmak ve ilerletmek üzere birlikte çalışmalarını sadece doğal değil, aynı zamanda gereklidir.

İki ülkenin Ortadoğu'daki ulusal öncelikleri bugün büyük ölçüde örtüşmektedir: bölgesel istikrar ve işbirliği, enerji güvenliği, bütünlüğü ve istikrarı sağlanmış bir Irak, bölgenin demokratikleşmesi, nükleer silahların yayılmasının engellenmesi ve uluslararası terörün bitirilmesi. Buna karşın İsrail'in bazı bölgesel politikalarına ve İran'ın nükleer politikalarına yaklaşımları ise farklılık göstermektedir. Bu durumda, uzun bir liste oluşturan ortak önceliklere ağırlık vermek ve yaklaşım farklılıklarının üstesinden gelebilmek, iyi düşünülmüş ve dikkatle uygulanacak politika açılımları gerektirmektedir.

İlişkinin karşılıklı bağımlılık boyutu göz önüne alındığında, bir yandan tarafların uluslararası meseleleri olumlu etkileme konusundaki tek taraflı kapasitelerini artırmaları, diğer yandan da paylaştıkları hedef ve kaygılara dair ortak çalışmalarda bulunmaları hayati önem taşımaktadır.

ABD'nin, gerek dış politikasını zamanın ve bölgenin gerçeklerine uyarlamak, gerekse Türkiye ile olan ilişkisini daha olumlu bir mecraya taşıyabilmek için, Ortadoğu barış sürecini ustalıklı yeniden canlandırması ve yönetmesi çok büyük önem taşımaktadır. Diplomatik üslup açısından ise Soğuk Savaş döneminin "havuç-sopa" yöntemlerinin bugünün gereklerine göre daha hassasiyetle düşünülmesi, Amerika'nın son dönemlerde yıpranmış olan imajını düzeltmesine büyük ölçüde yardımcı olacak ve bu yolla kamu diplomasisi alanındaki çabaları daha büyük anlam kazanacaktır.

Türkiye'nin uluslararası politikada etkinliğini artırması ise demokratikleşme süreciyle ilgili tereddütleri ortadan kaldırmayı, güvenilir ve duygusallıktan uzak bir bölgesel aktör olmayı ve bölgede başlatılan iddialı siyasî girişimlerin (Ermenistan'la ilişkilerin normalleştirilmesi vb.) sonuçlandırılmasını gerektirmektedir. İki ülkenin ortak çabalarının başarılı olmasında işbirliğinin hem içeriği, hem de üslubu ve yapısı önem taşıyacaktır.

İşbirliği alanları çok geniş olmakla birlikte, Ortadoğu'da başlayan dönüşümün barış ve refah getirmesinin sağlanması ve küresel enerji güvenliği, ilişkilerde uzun süre önemli olacak iki ortak ve kapsamlı hedeftir.

Özet

Ortadoğu'nun şu an geçirdiği dönüşümün bölge ülkelerinde siyasî, toplumsal ve ekonomik ilerlemeyi hızlandıracak süreçleri başlatmak ve desteklemek için bir fırsat yaratması muhtemeldir. Bu tarihî fırsatın başarıya ulaşması Türkiye ve ABD'nin işbirliği içerisinde düşünmelerini ve hareket etmelerini gerekli kılmaktadır.

Küresel enerji güvenliği konusunda ise, etrafı dünyanın en geniş fosil yakıt kaynaklarıyla çevrili olan Türkiye, kendisini kritik ve yapıcı bir aktör olarak konumlandırma imkânına ve arzusuna sahiptir. Bunun ABD için de çok önemli bir mesele olduğu aşikârdır. Bu nedenle, iki ülkenin bölgedeki enerji akışının sürekliliğini güvenceye alacak stratejileri birlikte geliştirmeleri ve uygulamaları ortak hedeflere hizmet edecektir.

İlişkinin üslubu ve yapısı, ilişkinin içeriği kadar özen gösterilmesi gereken unsurlardır. Tarafların birbirlerinin siyasî sistemlerini ve kamuoyu duyarlılıklarını daha iyi anlamaları, geçmişteki krizleri tetiklemiş olan hataların önüne geçilmesini sağlayacak temel bir ögedir. Bu çabalara rağmen krizlerin çıkması ihtimaline karşı, süreci yönetecek etkili kurumsal mekanizmaların oluşturulması gerekmektedir. Bu çabaların ötesinde kamu diplomasisi araçlarına yatırım yapılması, ilişkiyi daha yüksek bir zemine taşıyacaktır.

Bu daha yüksek düzeye erişme niyeti, iki ülke liderlerinin hâlen gösterdikleri karşılıklı çabalarda açıkça görülmektedir. Türkiye ile ABD'nin birlikte, kritik bir dönemde ve hassas bir bölgede barışın, refahın ve istikrarın öncüsü durumuna gelebilmeleri için, bu niyetin bir an önce hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. Türkiye ve ABD, birlikte bölgesel ve küresel istikrara katkıda bulunmaya istekli oldukları takdirde, önlerinde pek çok fırsat bulunmaktadır. İki müttefikin bu fırsatları hayata geçirecek irade ve kararlılığı göstermesini temenni ederiz.

┌

┐

└

┘

Global Çerçeve

Siyasî ve Stratejik Ortam

Son yirmi yılda, uluslararası siyasal sistem iki temel dönüşüme sahne olmuştur.

Bunlardan ilki Soğuk Savaş'ın sonunu getirerek, bir yandan uluslararası ilişkiler üzerindeki ideolojik tekeli ortadan kaldırmış, diğer yandan uzun süredir baskı altında tutulan etnik ve bölgesel çatışmaların patlak vermesine yol açan yeni dinamikleri harekete geçirmiştir. Sistemin liberalleşmesi, o güne dek görülmemiş, denetlenmesi ya da kontrolü mümkün olmayan bir küreselleşme dalgasını da tetiklerken, liberal demokrasinin yayılmasına paralel olarak dünyanın pek çok yerinde ekonomik eşitsizlikler de büyüdüğünden, küreselleşme olumlu olduğu kadar olumsuz sonuçlar da doğurmuştur. Bu arada, bilişim teknolojisinin ve devlet dışı aktörlerin yükselişi, ulusal sınırları her geçen gün biraz daha bulanıklaştırdığından – AB Komisyonu eski başkanı Jacques Delors'un sözleriyle, dünya artık “büyük bir köy” haline gelmişti – o güne dek hüküm sürmüş olan mutlak devlet egemenliği, yeni sistemin ulusal sınırları aşan niteliğiyle kıyasıya bir rekabet içine girmiştir.

ABD bu yeni sistemin en tepesinde, fiilen tek başına, siyasî, askerî, ekonomik, teknolojik ve kültürel alanlarda rakipsiz olarak kalmış, ancak bu durum, içinde bulunulan döneme özgü çözüm bekleyen yeni sorunlarla karşılaşmasına engel olamamıştır. Bunların arasında sayıları giderek artan mikro çatışmalar, genel olarak “Amerikan emperyalizmi”yle özdeşleştirilen küreselleşmenin sonuçlarının yol açtığı şiddetli tepkiler, zaman zaman nükleer güç arayışını da kapsayan iddialı, hatta yer yer saldırgan dış

politika hedefleri güden orta büyüklükte devletlerin yükselişi, başarısız devletlerin çoğalması sonucu yaşanan bölgesel istikrarsızlıklar ve bu durumdan cesaret alarak artan terör hareketleri, dünyanın dört bir yanında hızla yayılan HIV/AIDS gibi bulaşıcı hastalıklar sayılabilir. Bu sorunların her biri ciddi boyutlar taşımakla birlikte, hiçbiri 11 Eylül 2001'deki terör saldırılarıyla gelen ikinci büyük değişime kadar ABD'nin üstünlüğüne tam anlamıyla meydan okuyamamıştır.

Boyutları, hedeflerinin niteliği ve tüm dünyayı sarsıcı nitelikleri bakımından benzeri görülmemiş olan bu saldırıların, ABD'nin iç ve dış politikası, dolayısıyla da uluslararası sistemin bütünü üzerinde, doğrudan bir etkisi olduğu tartışma götürmez bir olgudur. Bunun sonucunda terörizm/güvenlik denklemi temel öncelik haline gelmiş ve ABD kendini "İslâmî terör" olarak tanımlanan öngörülmez ve ele geçmez bir düşmanla savaşın içinde bulmuştur. Afganistan ve Irak'taki savaşlar, Amerika'nın, teröre karşı savaşı kazanmak, kitle imha silahlarının yayılmasını denetlemek ve sonuçta demokrasiyi geliştirmek için temel alınan, kuvvet kullanımıyla sonuç elde etme yaklaşımına olan derin inancının göstergesi olmuştur.²

Ancak, Washington çok geçmeden bu tek taraflı varsayımın sınırlarının farkına varmıştır: Nitekim tehdidin global niteliğine rağmen, müttefikler ABD'nin peşinden gitmemişler, düşman ele geçmezliğini sürdürmüş ve dünyanın dört bir yanında Amerikan karşıtlığı yükselişe geçmiştir. Bu koşullarda, Barack H. Obama'nın ABD Başkanlığı'na seçilmesi, hem Amerikan siyasetinin kendi kendini düzeltme özelliğini, hem de dış politikadaki bu gidişatı tersine çevirme iradesini yansıtmaktadır. Amaçlanan, tek taraflılıktan çok taraflılığa, önyargıdan diyaloga ve sonuçta savaştan barışa geçmektir. Ancak, yeni yönetim, iki yılı aşkın süredir görevde bulunduğu bugün itibarıyla, bunun kolay bir iş olmayacağını kuşkusuz farkına varmıştır.

Çözüm Bekleyen Güncel Sorunlar

Bugün dünya, uygarlık, finans, politika ve çevre konularında, bir dizi mega krizle karşı karşıyadır. Her ne kadar "uygarlıklar

2. Jon Western, "American Security, the Use of Force, and the Limits of the Bush Doctrine", in David P. Forsythe et.al. (eds.), *American Foreign Policy in a Globalized World*, (New York: Routledge, 2006), s. 106.

çatışması” tezini reddediyor olsak da, köktenciliğin karanlık güçlerine karşı savaş devam etmektedir. Bunun yanı sıra, sayıları giderek artan birçok ülke, bugün baskı rejimlerine karşı kitlesel başkaldırlara sahne olmaktadır. Ayrıca, ABD gayrimenkul piyasasındaki krizle tetiklenen ve Avrupa’daki borç kriziyle yoğunlaşan ekonomik bir deprem dalgası dünyanın dört bir yanında pek çok kıyıyı tehdit etmeye devam etmektedir. Dünya politikasında kutupluluk son bulmuş olsa da, blok politikasının kalıntıları zaman zaman uluslararası ilişkilerde kendini göstermektedir.

Bu nedenle, bugünün en önemli gereksinimi iyi işleyen bir global yönetişimdir. Bu, çatışan ya da farklı çıkarların uzlaştırılabildiği ve işbirliğine dayalı sorun çözücü adımların devletler ve diğer aktörler tarafından atılabildiği, süreklilik gösteren bir süreç olmalıdır. Bu bağlamda, çok taraflılık başlıca öncelik haline gelmiştir. Ancak, uluslararası kuruluşların klasik çerçevesinin, çözüm bekleyen güncel sorunlarla baş etmekte artık yetersiz kaldığının da altı çizilmelidir; 21. yüzyıla damgasını vuran sorunların kapsamı ve karmaşıklığı göz önüne alındığında, II. Dünya Savaşı sonrasında temelleri atılan bu kuruluşların, benimsenmiş kurallar ve mekanizmalar bakımından bariz bir yetersizlik gösterdiği ortadadır. Bu nedenle, yeni çok taraflılığın, G-20 gibi esnek yapıları ya da belli bir uluslararası sorunu çözme perspektifiyle müşterek çaba harcamaya hazır – ve buna muktedir – münferit hükümetlerden oluşan daha küçük grupları içermesi de gerekecektir (Kuzey Kore ile yürütülen altılı görüşmeler bu meyanda iyi bir örnek sayılabilir).³

Bu çerçevede, ABD’nin küresel sorunlarda küresel sorumluluk taşıma bilincinde olan Obama yönetimi şu açıklamada bulunmuştur: “Halkımızı ve çıkarlarımızı korumak için bazen askerî güç gerekli olabilir. Ancak, barışçı, istikrarlı ve müreffeh bir dünyanın koşullarını yaratmada diplomasi ve kalkınma da aynı ölçüde önemli olacaktır. Akıllı gücün esası da budur: elimizin altındaki tüm araçlardan yararlanmak. Akıllı güç dostlara da düşmanlara da ulaşabilmeyi, eski ittifakları güçlendirip yenilerini oluşturmayı gerektirir.

3. Dış İlişkiler Konseyi Başkanı Richard N. Haass’ın 1 Nisan 2010’da İstanbul Koç Üniversitesi’nde yaptığı “Değişen Dünya Düzeni” başlıklı konuşmada geliştirdiği şekliyle, yeni tip birçok taraflılık düşüncesi.

Bazı hükümetlerle görüşlerimiz uyuşmasa bile, Amerika her ülkenin halkıyla ortak bir insanlık bağına sahiptir ve biz bu ortak insanlığa yatırım yapmaya çalışacağız.”⁴ Bu yaklaşımla, şimdiye kadar ABD dış politikasını belirleyen, çıkarlar politikası ile değerler politikası arasındaki temel çelişki çerçevesinde, akıllı güç olgusunun, gerçekleri değerlerle bütünleştirmeye yönelik ilk kavramsal girişim olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla, şu anki mücadeleler sadece askerî girişimleri değil, hem vizyona, hakkaniyete ve herkes için onurlu bir yaşam ve insan haklarının geliştirilmesi gibi değerlere dayanan daha büyük siyasî taahhütleri, hem de ülke içinde ve dışında ekonomik ve toplumsal gelişmeyi kapsamaktadır. Girişimin kapsamı, devletlerin yanı sıra devlet dışı aktörlerin de sürece katılımını gerektirdiği için, Amerika'nın “devlet merkezli olmayan” geleneksel felsefesinin süreci kolaylaştırması beklenebilir.

Mevcut koşullarda, ABD yönetiminin karşısındaki en büyük meydan okuma, sorunların ivediliği ile bunların gerektirdiği çözümlerin uzun vadeli niteliği arasındaki çelişki gibi görünmektedir. Bu, terörizmle mücadele, İslâm dünyasıyla diyalog kurma, dünyayı nükleer silahlardan arındırma, İsrail-Filistin sorununa çözüm bulma, Afganistan ve Irak'ı istikrara kavuşturma, Arap Baharı'nın çok yönlü etkilerini başarılı bir şekilde yönetme ve en önemlisi, bütün bu sorunların yönetimini olumsuz yönde etkileyecek olan mali krizin üstesinden gelme gibi gündem maddelerinin hepsi için geçerlidir. Bunlar, Amerika'nın – ve dünyanın – hâlihazırdaki en acil meseleleridir ve hiçbirini kısa vadede çözmek mümkün değildir. Bu meselelerin tamamını ele almak için sadece bir başkanlık dönemi yeterli olmayabilir. Ancak, gerekli politikalar uygulanmazsa, zaman da kendi başına yeterli olamaz. O halde temel sorunsal, ABD'nin, şu anda dünya meselelerini belirleyen uzun vadeli trendlerin ve dev küresel sınırlamaların gerektirdiği uluslararası liderliği nasıl uygulayacağıdır. Hem iki taraflı hem de çok taraflı düzeylerde ABD dış politikasının nasıl yürütüldüğü, global yönetim sorumluluğunu paylaşan diğer uluslararası aktörlerin buna vereceği karşılıkla birlikte, bu anlamda büyük önem taşımaktadır.

4. ABD Dışişleri Bakanlığı, Kamusal İşler Bürosu, Bilgilendirme Raporu, “American Smart Power: Diplomacy and Development are the Vanguard”, 4 Mayıs 2009.

Karşılıklı algılar meselelerin kendisi kadar önemli olduğundan, bu noktada ortada çözüm bekleyen ciddi bir sorun olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle, Amerikan kültürel değerleri ve dış politika sürecinin dinamikleri gibi, ABD dış politikasını etkileyen faktörler bütünüünün analizi, bunu sık sık basit, dolayısıyla da sadece psikolojik ve/veya ideolojik açıdan tatmin edici açıklamalara indirgeyen üçüncü taraflar için hâlâ güçlükler taşımaktadır. Amerikan karşıtlığının bazı türleri bu durumun tipik bir örneğidir. Öte yandan, Amerikan siyasî sisteminin lobilerin dış politika kararları üzerindeki etkisi gibi kendine has özellikleri ve içinde bulunduğu dönemin öncelikleri – Soğuk Savaş dönemindeki komünizmin ve Sovyetler Birliği'nin yerini 11 Eylül'den sonra İslâm ve Ortadoğu almış gibi görünmektedir – Washington'ın girişimlerini olduğu kadar, belli bölgelere ilişkin algılarını da büyük ölçüde belirlemektedir. Kamu diplomasisine tüm taraflar gereken önemi vermezse, yukarıda sayılan faktörlerin tümünün, ABD ile dünyanın geri kalanı arasında yanlış anlamalara yol açma riskini taşıdığı açıktır.

Çözüm bekleyen bu sorunlar karşısında Türkiye-ABD ilişkileri, 21. yüzyılın değişen uluslararası parametrelerinin bir mikrokozmosu olarak öne çıkmaktadır. Türkiye, küresel sorunların etkisine ilaveten, son derece istikrarsız bir bölgede, daha önce görülmemiş bir iç değişim hızıyla bağlantılı sorunlarla karşı karşıyadır. Bu durumun sonucu olarak, sert gücü yumuşak güçle birleştirmeyi gerektiren ve Türk diplomasisi için oldukça yeni bir pratik olan daha yaratıcı bir dış politika şekillenmektedir. Türkiye'nin hâlen yürüttüğü iç ve dış açılımlar – ekonomik bir güç olarak yükselmesi, demokratikleşmesinin izlediği yol ve siyasî kararlarda kamuoyunun artan rolü gibi – hem bölgesel hem küresel ilişkilerinde çözüm bekleyen yeni sorunlara ve fırsatlara yol açacak gibi görünmektedir. Dolayısıyla, Türk-Amerikan ilişkileri, bu fırsatlardan nasıl yararlanılacağı üzerinde özellikle durularak, durumun gereklerine uygun biçimde yeniden düzenlenmelidir.

┌

┐

└

┘

Türk-Amerikan İlişkilerinin İçeriği

Genel hatlarıyla bir ülkenin dış politikası, uluslararası koşulların, siyasî kültürün ve hükümet sisteminin kendine has yapısal özelliklerinin birleşimi ile ulusal çıkarlara ilişkin algılarla belirlenir. Ancak, ikili bir ilişkide, ilgili ülkeler arasındaki uyum düzeyi, benzeşme noktalarından çok, uluslararası koşullar bağlamındaki çıkarların örtüşmesiyle doğru orantılıdır. Türk-Amerikan ilişkileri bunun tipik bir örneğidir. Zira oldukça farklı siyasî, kültürel ve tarihsel geleneklere sahip bu iki ülke, ara sıra nükseden ve bazıları kalıcı izler bırakan krizlere rağmen, II. Dünya Savaşı'nın sonundan beri birbiri için önemli ve kalıcı ortaklar olmuşlardır.

İlişkilerin Niteliği ve Tarihi

Görünen odur ki, onlarca yıllık Türk-Amerikan ilişkilerinin yeni bir tanıma ihtiyacı vardır. Soğuk Savaş ertesinde zaten bir gereklilik haline gelen bu adım, özellikle 2003'te Amerika'nın Irak'ı işgalinin ardından Ankara'yı Washington'la karşı karşıya getiren ihtilâftan sonra kaçınılmaz hale gelmiştir. Dahası, iki müttefik, o tarihten beri İran ve İsrail'e karşı izlenecek politika dâhil pek çok meselede görüş ayrılığına düşmüştür. Bu, ilişkilerde ciddi bir yıpranmaya yol açmıştır. Yine de iki ülkenin liderleri ilişkilerinin bir "Model Ortaklık" olduğu – en azından olması gerektiği – konusunda görüş birliği içinde oldukları izlenimini vermektedirler. Bu noktada, bu ilişkinin özgül niteliğinin gerçekte ne olduğu sorusu gündeme gelmektedir.

Makro düzeyde bu, güçleri eşit olmayan iki dost ülke arasında karşılıklılığa dayalı, her iki yönde de somut kazanımlar içeren bir ilişkidir.⁵ Bu geniş bağlamda, ilişki, Soğuk Savaş boyunca daha

5. Philip Robbins, "The Opium Crisis and the Iraq War: Historical Parallels in Turkey-U.S. Relations", *Mediterranean Politics*, Cilt 12, No. 1 (Mart 2007), s. 17.

özgül biçimde, Batı blokunun NATO aracılığıyla korunmasını amaçlayan ve bir dizi ikili güvenlik anlaşmasıyla desteklenen bir “stratejik ittifak” olarak tanımlanmıştır.

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte ilişki doğal olarak daha belirsiz bir nitelik kazanınca, 1991’de yeni bir “geliştirilmiş ortaklık” kavramı ortaya atılmıştır. Bu kavramın resmî açıklaması, Türk-Amerikan ilişkilerinin bu geçiş dönemindeki belirsizliğini tam olarak yansıtır. “Bu yeni kavram Türk-Amerikan ilişkilerini çeşitlendirmenin ve derinleştirmenin yanı sıra, daha gerçekçi bir zeminde geliştirmeyi de amaçlamaktadır.”⁶ Burada, doldurulması gereken bir boşluktan bahsedildiği açıktır.

1990’larda yaşanan bölgesel gelişmelerin ardından, 1999 yılında, genişleyen işbirliğinin çok boyutlu ve çok yönlü olduğu ve Avrupa, Kafkaslar, Orta Asya ve Ortadoğu’da çok sayıda örtüşen çıkarı kapsadığını ifade eden “stratejik ortaklık” formülü üretilmiştir.⁷

Aradan geçen on yılın ve iki ülke ilişkilerinde yaşanan büyük bir krizin ardından, yeni ortaya çıkan dinamikleri ve çözüm bekleyen bölgesel ve küresel sorunları kapsayacak stratejik bir mutabakata ihtiyaç olduğu dikkate alınırsa, ilişkinin niteliği hâlâ tartışılmaktadır. Başkan Obama’nın “Model Ortaklık” kavramı bu yönde bir adım olabilir, ancak bunu yaşayıp görmek gerekecektir.

İçeriği hâlâ açık olmamakla birlikte, Başkan Obama’nın Nisan 2009’da Türkiye’ye yaptığı – ilk denizaşırı ikili – ziyaret sırasında ortaya attığı “Model Ortaklık” kavramının, şu noktaları içerdiği anlaşılmaktadır: NATO içinde işbirliği; müşterek eğitim, silah ticareti, İncirlik’teki ABD üssü, Irak ve Afganistan’a lojistik destek dâhil ikili askerî ilişkiler; demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi ortak değerler; Türkiye’nin AB üyeliğine ABD desteği; eğitsel ve kültürel bağlar.⁸ Ancak, 1947’de Truman Doktrini’nin ilanından beri, ilişkinin esası büyük ölçüde güvenliğe dayalı kaldığından, son iki noktanın daha da geliştirilmesi gerektiği açıktır.

6. “Türkiye-ABD Siyasî İlişkileri”; bu yazıya Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı’nın resmi sitesi www.mfa.gov.tr adresinden ulaşılabilir.

7. a.g.y.

8. ABD’nin eski Türkiye Büyükelçisi James Jeffrey’in, Hollings Center ile TESEV’in 7-9 Mayıs 2010 tarihleri arasında İstanbul’da ortaklaşa düzenlediği “Türkiye-ABD. İlişkilerinin Geleceği: Ortadoğu’da İşbirliği Beklentileri” başlıklı konferansta yaptığı konuşmada yer almaktadır.

Gözlem 1: Türk-Amerikan ilişkilerinin temelinde yatan başlıca sorun, ilişkinin çok katmanlı bir diyalog, çağdaş evrensel insani değerler üzerinde mutabakat ve devlet dışı aktörlerin katılımını içeren, daha geniş, dolayısıyla daha sağlam bir zemine dayanmak yerine, sadece ortak tehditlere dayanan salt stratejik bir nitelik taşımasıdır. Bütün bu eksiklikler, ilişkiyi büyük ölçüde kırılğanlaştırmış ve güncel koşullara bağlı stratejik çıkarların varlığına ya da yokluğuna aşırı bağımlı kılmıştır.

Nitekim, geçmişe kısa bir bakış bu görüşü doğrulamaktadır.

II. Dünya Savaşı'nın ertesine kadar, Türkiye ve ABD birbirlerini uzak, ama birbirleriyle hiç savaşmamış oldukları için nispeten olumlu güçler olarak algılamışlardır. İki ülke arasındaki bağlar, siyasî izolasyonizmin ABD dış politikasının mihenk taşı olduğu, Osmanlı İmparatorluğu'nun ise büyük ölçüde Avrupa güç dengesi politikalarının parçasını oluşturduğu on dokuzuncu yüzyıl boyunca, aslen ekonomik ilişkilerle sınırlı kalmıştır.⁹ 1923'te Cumhuriyet'in ilanını izleyen yıllara ve iki savaş arasındaki döneme, ileride Türk-Amerikan ittifakının temelini oluşturacak bir siyasî ve ekonomik inşa diplomasisinin damgasını vurduğu görülmektedir.¹⁰ II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'ye yönelik Sovyet tehdidi ise temel dönüm noktası olacaktır. Ağır baskılara rağmen savaşa katılmamış olan Türkiye'nin, savaş ertesindeki siyasî yalnızlığından yararlanmaya kararlı olan Moskova, Türk-Sovyet sınırında Sovyetler Birliği lehine değişiklik yapılması, Boğazlar'da "bölgenin Türkiye ve S.S.C.B. tarafından müştereken savunulması için" Sovyet kara ve hava üslerinin kurulması ve Boğazlar rejimini belirleyen 1936 tarihli Montreux Sözleşmesi'nin değiştirilmesi yönünde taleplerde bulunmuştur. Bu süreç, İngiltere'nin Şubat 1947'de ABD'ye yaptığı başvurunun ardından, Washington'ın Yunanistan ve Türkiye'ye ekonomik ve askerî yardımı üstlenmesiyle, Truman Doktrini'nin ilanına giden yolu açacaktır.

9. Füsün Türkmen, "Turkish-American Relations: A Challenging Transition", *Turkish Studies*, Cilt 10, No. 1, (Mart 2009), s. 110.

10. İki savaş arası dönemin ayrıntılı bir değerlendirmesi için bkz. Şuhnaz Yılmaz, "Challenging the Stereotypes: Turkish-American Relations in the Interwar Era", *Middle Eastern Studies*, Cilt 42, No. 2 (Mart 2006), s. 223-237.

O tarihten itibaren, Türk-Amerikan ilişkilerinde dört ana dönem gözlenebilir: 1947 yılında Truman Doktrini'nin ilanından 1964 Johnson mektubuna kadar süren "balayı" dönemi; 1964'ten 1980'e kadar yaklaşık yirmi yıla yayılan uzaklaşma dönemi; 1980'de başlayan ve ABD'nin 2003'te Irak'ı işgaline kadar süren yeniden yakınlaşma dönemi; son olarak da, daha iddialı bir Türk dış politikasının damgasını taşıyacak gibi görünen, 2003'ten bugüne kadarki yeniden yapılanma dönemi.

Türk-Amerikan ilişkileri, hiçbir zaman, ilk ikili anlaşmaların imzalandığı, Türkiye'nin ekonomik ve askerî yardım kapsamına alındığı, iki ordunun Kore'de birlikte savaştığı, Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya kabul edildiği ve ülkenin dört bir yanında Amerikan stratejik ve hava üsleri ile radar ve iletişim tesislerinin kurulduğu yılları kapsayan ilk dönemdeki kadar yakın olmamıştır.

Bu yoğun yakınlığa son veren faktör Kıbrıs meselesi olmuştur. Adadaki Rumlar ile Türkler arasında şiddet eylemlerinin 1963'te doruğa tırmanması üzerine, büyük baskı altındaki Türk hükümeti askerî müdahale için hazırlıklara başlamış, Başbakan İnönü, hâlâ ABD'nin iki NATO üyesi arasında arabuluculuk yapmasını beklerken, ikili ilişkilere ağır bir darbe indirecek olan meşhur "Johnson mektubu" gelmiştir. Mektup Türk tarafına, 1947 Yardım Kanunu'nun 4. Maddesine göre önce Washington'a danışmış olması gerektiğini ve böyle bir müdahale gerçekleşirse, ABD silahlarını kullanmaya hakkı olmadığını sert bir dille hatırlatıyor; ayrıca olası bir Türk müdahalesine karşılık Sovyetlerin askerî bir girişimde bulunması durumunda, NATO'nun destek garantisi veremeyeceği "uyarı"sında da bulunuyordu. Gerçi İnönü olayın ardından derhal Washington'a davet edilmiş ve yapılan diplomatik gafın boyutlarının farkına varan Johnson yönetimi, Kıbrıs için acilen Acheson Planı'nı geliştirmiştir; lakin geriye dönüşü imkânsız bir hasar gören Türk-Amerikan ilişkileri bir daha asla eskisi gibi olmamıştır. Türkiye'nin ABD'den hızla uzaklaştığını gösteren bir dizi diplomatik misillemenin ötesinde kriz, Türk siyasal yaşamında solun hızla yükselişiyle örtüşen ve siyaset sahnesinde bundan sonra kalıcı bir unsur haline gelecek olan güçlü bir Amerikan

karşıtlığı dalgasını da tetiklemiştir.¹¹ Bunu takip eden yıllarda, ABD’de Vietnam Savaşı sonrası uyuşturucu kullanımının artması üzerine, Nixon yönetiminin haşhaş üretimine son vermesi için Türkiye’ye alenen baskı yapmasıyla çıkan “haşhaş krizi” nedeniyle, ilişkiler daha da olumsuz bir mecraya sürüklenmiştir.¹² Türkiye’nin 1974’te Kıbrıs’a askerî müdahalesi, Ford yönetiminin karşı çıkmasına rağmen, Yunan lobisinin yoğun çabaları sonucunda, Kongre tarafından 1975 yılı itibarıyla Ankara’ya silah ambargosu uygulanması kararına yol açmıştır. Ford yönetiminin tutumu, büyük ölçüde, “Sovyetler Birliği ile Arap ülkeleri arasında bir tampon olarak Türkiye’nin iyi niyetinin korunmasına ve Türkiye’deki ABD üslerinin kullanımının devamına önem veren, ayrıca, ABD’nin Kıbrıs politikasının Arap/İsrail sorununun çözümü üzerindeki etkilerini göz önünde tutan ve Yunanistan’ın NATO’nun güney kanadından çekilmesinin yarattığı sonuca rağmen, bunu Yunanistan’ın ABD’ye düşman olmasından daha önemli gören”¹³ Dışişleri Bakanı Henry Kissinger tarafından belirlenmişti. Türkiye ambargoya 1969 tarihli Ortak Savunma İşbirliği Anlaşması’nı iptal ederek karşılık vermiş, böylelikle tüm ortak savunma tesislerinin kontrolü Türkiye’ye geçmiştir. Burada ayrıca vurgulanması gereken, Johnson mektubunun ertesinde üsler üzerinde Türkiye için daha büyük bir kontrol sağlamış olan bu anlaşmanın, üslup ve içerik itibarıyla 1950’lerde imzalanan anlaşmalardan çok farklı olduğudur.

Gene 1975’te, Osmanlı Ermenileri ile ilgili 1915 olaylarının soykırım olarak tanınmasını öngören ilk yasa tasarısı Temsilciler Meclisi’ne sunulmuştur. Ermeni lobisinin bu yöndeki çabaları bugün de sürmekte, Türk-Amerikan ilişkilerinde hâlâ gerginlik yaratmakta ve zaman zaman Beyaz Saray ile Kongre’yi karşı karşıya getirmektedir.

11. Krizin ardından, Türkiye, 1963’te kabul etmiş olduğu NATO’ya bağlı Çok Taraflı Nükleer Vuruç Güç’e katılmayı, ayrıca Vietnam’a asker göndermeyi reddetmiş, BM Genel Kurulu önünde bu savaşı alenen kınamış, ABD’yi destekleyen bir CENTO bildirisine çekince koymuş ve Amerikan savaş gemilerinin Boğazlardan geçişinden duyduğu hoşnutsuzluğu dile getirmiştir.
12. Aslında, Türkiye büyük bir üretici olmaktan çok bir geçiş ülkesiydi, ama bu gerçek, kamuoyunu tatmin edecek hızlı ve yüzeysel bir çözüm arayışı içinde olan ABD hükümeti tarafından göz ardı edilmiştir.
13. İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan’ın anılarından; aktaran Makarios Droushiotis, “Kissinger and Callaghan’s unknown tug-of-war over the Cyprus crisis”, Yayın tarihi 17 Ağustos 2010; Cyprus Mail’in 4 Ekim 2010 tarihli sayısının yer aldığı, <http://www.cyprus-mail.com/cyprus/kissinger-and-callaghan-s-unknown-tug-of-war/20100817> adresinden ulaşılabilir.

Silah ambargosunun 1978’de Carter yönetimi tarafından kaldırılmasının ardından, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin, 1970’ler boyunca ülkede 5.000’in üzerinde cana mal olan siyasî şiddete son veren 1980’deki müdahalesi, ilişkilerde yeni bir dönüm noktası oluşturmuştur. Müdahalenin ardından radikal solun marjinalleşmesi ve Ankara ile Washington arasındaki işbirliğinin – askerî müdahaleden hemen önce imzalanan yeni bir Savunma ve İşbirliği Anlaşması’yla – yenilenmesi, Türk-Amerikan ilişkilerine, bilhassa Turgut Özal’ın 1983 genel seçimlerinin ardından başbakan olmasını takip eden dönemde, yeni bir ivme kazandırmıştır. Körfez Savaşı sırasında ABD yönetimine tam destek veren Özal hükümeti, Irak’a uygulanan ekonomik ambargo çerçevesinde bu ülkenin petrol ihracatını kesmek amacıyla Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattını kapatmış; İncirlik Hava Üssü’nden kalkan ABD savaş uçaklarına hava sahasından geçiş ve erişim hakkı tanımış; Irak sınırı boyunca asker konuşlandırmış ve bilâhare müttefik uçakların Irak üzerindeki uçuşa yasak bölgede gözlem uçuşları yapmasına izin vermiştir.¹⁴ Bu sadece ABD’yle bir yaklaşma işareti değil, aynı zamanda temel özelliği öteden beri ülke içi ve bölgesel istikrar adına statükoyu korumak ve müdahaleden kaçınmak olan Türkiye’nin bölge politikasında büyük bir değişimin de ilk göstergesi olmuştur.

Türk-Amerikan işbirliği, Clinton yönetimi sırasında, ABD’nin, büyük petrol şirketlerinin direncine rağmen Bakü-Ceyhan petrol boru hattını siyasî olarak desteklemesiyle enerji, ekonomi, güvenlik ve bölgesel işbirliğini kapsayan çeşitli düzeylerde daha da gelişmiştir. Bu dönemde ayrıca, Somali, Bosna ve Kosova’da patlak veren insani krizlerde rol alan uluslararası barış güçleri çerçevesinde iki ülke arasında örnek bir işbirliği sergilenmiştir. Öte yandan, Clinton yönetimi, Türkiye’nin 1997’de Avrupa Birliği ile adaylık konusunda baş gösteren büyük bir krizi çözmesine yardımcı olmuş ve 1999 ekonomik krizi sırasında IMF’den yardım almasını sağlamıştır. İkili ilişkilerde doruk noktasını, Başkan Clinton’ın aynı yıl Türkiye’ye gerçekleştirdiği ziyaret oluşturmuştur. Amerikan Başkanı’nın ziyaretinden kısa bir süre önce Türkiye’de yaşanan deprem felaketinin mağdurlarını ziyaret etmesi Türk

14. F. Stephen Larrabee, “Turkey as a U.S. Security Partner”, ABD. Hava Kuvvetleri için hazırlanan RAND Corporation Raporu, 2008, s. 25.

kamuoyu nezdinde son derece olumlu bir etki yaratmıştır; böylelikle ziyaret sadece diplomatik açıdan değil, insani açıdan da büyük bir başarı oluşturmuştur. Bundan sonra ABD'de George H.W. Bush yönetiminin iktidara gelmesi, Cumhuriyetçi Parti'nin Soğuk Savaş yıllarından beri stratejik bir müttefik olarak Türkiye'nin rolüne hep değer vermiş olması bakımından, iki ülke arasında yenilenen ilişkinin seyrini değiştirecek bir gelişme olarak algılanmamıştır.

Nitekim bu beklenti, 11 Eylül terör saldırılarının ertesinde Türkiye'nin ABD'ye tam destek vermesiyle bir kez daha doğrulanmış, Türkiye 2002-2003 yılları arasında Afganistan'da Uluslararası Güvenlik ve Destek Gücü'nün liderliğini duraksamadan üstlenmiştir. Ancak Bush yönetiminin, küresel teröre karşı yürüttüğü savaşta bir sonraki muharebe alanı olarak dikkatini Irak'a yöneltmesi, Türkiye'de giderek artan bir tedirginlik yaratmaya başlamıştır. Bunun nedeni ise Türkiye'yi ilgilendiren sadece Irak'ın kendisinin değil, aynı zamanda Kürt meselesinin de olmasıdır. Ankara'nın gözünde, bir Amerikan müdahalesi Irak'ın parçalanmasına ve bunun sonucunda kuzeyde bağımsız bir Kürt varlığının ortaya çıkmasına yol açabilir; bu da PKK'nın uzun süredir oluşturduğu terör tehdidini güçlendirebilir ve aynı zamanda Türkmen azınlığın güvenliğini tehlikeye sokacak bir gelişme olabilirdi. Böylece, ABD'nin eski Ankara Büyükelçisi Morton Abramowitz'in deyişiyle "Türk-Amerikan ilişkilerini test edecek en önemli aşama"ya gelinmiştir.¹⁵ Amerikan birliklerinin Kuzey Irak'ı işgal etmek üzere Türkiye topraklarından geçişine izin veren tezkere önergesi, 1 Mart 2003'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) yapılan ve en az 267 kabul oyu gerektiren oylamada sadece 264 kabule karşı 250 ret ve 19 çekimsiz oy ile kabul edilmemiştir. Bu, Washington'ın savaş planlarında bir son dakika değişikliğine yol açmakla kalmayacak, Johnson mektubundan sonra, Türkiye-ABD ilişkilerindeki ikinci en büyük krize neden olacaktır. TBMM'nin sürpriz kararında, muhalefetin yürüttüğü kampanya ve yeni seçilen AKP hükümetinin kritik bir uluslararası krizi yönetmedeki tecrübesizliği gibi pek çok faktör etkili olmuştur. Aslında, her iki tarafın da sorumluluk taşıdığı bu

15. Morton Abramowitz, "Introduction and Overview", Morton Abramowitz (ed.), *Turkey's Transformation and American Policy* (New York: The Century Foundation, 2000), s. 15.

süreçte, Ankara işgal öncesinde yanlış bir yönlendirme ile ABD'ye yeşil ışık yaktığı gibi, Washington da Türkiye'deki yeni siyasî ortamda karşılaşılabileceği güçlükleri öngörememiştir.

Bütün bunların üzerine, 4 Temmuz 2003'te Süleymaniye olayının patlak vermesiyle, Türk-Amerikan ilişkileri kelimenin tam anlamıyla kopma noktasına gelmiştir. Hatırlanacağı üzere, Kürt kuvvetlerinin elinde bulunan Kuzey Irak'taki Süleymaniye kentinde, ABD askerleri, siyasî bir suikast hazırlığı içinde oldukları gerekçesiyle Türk özel kuvvetlerinin on bir üyesini tutuklamış, ellerine kelepçe vurup başlarına çuval geçirdikten sonra alıkoymuşlardır. Her ne kadar tutuklular iki gün sonra serbest bırakılmış olsalar da, iki taraf da kamuoyunu tatmin edecek bir açıklama yapamamış ve böylece bu kriz Türkiye'de büyük gürültü koparan yeni bir Amerikan karşıtlığı dalgasını tetiklemiştir.

O tarihten itibaren, iki taraf da gerginliğin üstesinden gelmek için sonuçları belirsizliğini koruyan ciddi çabalar sergilemiştir. 2003 yılında ortaya çıkan derin görüş ayrılığının, 2006-2007 yıllarında ortadan kalkmaya başladığı söylenebilir. Üst düzey temaslar, daha Bush yönetimi sırasında ABD Dışişleri Bakanı Rice'ın 2006'da, "Türk-Amerikan Stratejik Ortaklığını İleri Götürmek İçin Ortak Vizyon ve Yapılandırılmış Diyalog" bildirisinin¹⁶ yayınlanması öncesinde ve sırasında Ankara'ya ziyareti ve Başbakan Erdoğan ile Cumhurbaşkanı Gül'ün sırasıyla 2007 ve 2008 yıllarında Beyaz Saray'a davet edilmeleriyle hızlanmıştır. Bu ve benzeri çabalara rağmen, Türk kamuoyunun iki ülke arasındaki ilişkinin bugününe ve geleceğine dair son derece olumsuz sinyaller vermeye devam etmesi, Washington'da "Türkiye'yi kim kaybetti?" tartışmasının büyümesine yol açmıştır.

Yeni Obama yönetiminin ilişkinin aldığı yeni seyrin tamamen farkında olduğunu gösteren ilk işaret, Obama henüz Demokrat Parti Başkan Adayı iken seçim kampanyası sırasında yayınladığı dış politika raporunda Türkiye hakkında özel bir paragrafa yer verilmiş olmasıdır.¹⁷ İkinci ve en güçlü işaret, Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'ın seçimden hemen sonra Türkiye'ye ziyareti ve

16. Metnin tamamını görmek için bkz. Bilgi Belge Merkezi, ABD Büyükelçiliği, Ankara, Türkiye, turkey.usembassy.gov/statement_070508.html

17. Raporun tamamına www.obamaforamerica.com sitesinden ulaşılabilir.

Bakan'ın, Başkan Obama'nın Nisan ayında Türkiye'yi ziyaret edeceğini resmen duyurması olmuştur. Başkan Obama'nın göreve başladıktan sonra gerçekleştirdiği ilk resmî ikili denizaşırı gezisi olan Türkiye ziyareti, buna son derece ihtiyaç duyulan bir anda doğru mesajların verilmesi sayesinde, kuşkusuz çok başarılı geçmiştir. O tarihten beri, çeşitli vesilelerle çok taraflı konferanslarda bir araya gelen iki ülke liderlerinin ayrıca düzenledikleri pek çok ikili zirve yoluyla da, Ankara ile Washington arasında yoğun bir diyalog sürmektedir.

Bu sürecin ilk somut sonuçları, Türkiye'nin PKK'yla mücadelesine ABD desteğinin artması ve Türkiye'nin geçmişteki katı tutumunun aksine, Kuzey Irak liderliğiyle bir diyalog başlatması olmuştur. Bunların yanı sıra, Washington'ın Türkiye'nin AB üyeliğine verdiği güçlü destek, hiç değilse zaman zaman, Avrupalı liderleri bile rahatsız edecek kararlılıkta açıklamalarla sürmektedir.

Bununla birlikte, çözülmemiş sorunlar da vardır. Bunların arasında, başta İran ve İsrail olmak üzere, Türkiye ile ABD'nin görüş ayrılığı içinde oldukları meseleler ve karşılıklı olumsuz algılar sayılabilir.

Gözlem 2: Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihi, bugüne kadar iki ülke arasında çıkan krizlerin çoğunun, salt iki ülkeyi ilgilendiren meselelerden ziyade, bir şekilde üçüncü taraflarla bağlantılı konulardan çıktığını göstermektedir.

Güncel Meseleler

Bugün, Türk ve Amerikan çıkarlarının birleştiği – ya da birbirinden ayrıldığı – meselelerin neredeyse tamamı Ortadoğu kaynaklıdır ve bu durumun devam etme olasılığı yüksektir.

Dünya Savaşı ertesinde Avrupa, Soğuk Savaş sırasında Sovyet-Amerikan, 2003'ten beri de Amerikan müdahalesi olmak üzere bir yüzyıl içerisinde üç dış müdahaleye maruz kalan, dünya petrol rezervlerinin yüzde 59,9'u ile doğal gaz rezervlerinin yüzde 41'ini barındıran¹⁸ ve Arap-İsrail çatışmasıyla uluslararası ilişkilerde

18. BP Dünya Enerji İstatistikleri Raporu 2010.

süregelen en uzun bölgesel çatışmaya sahne olan Ortadoğu, bir süredir derin bir stratejik ve sosyo-politik dönüşüm geçirmektedir.

Arap halklarının birbirinin peşi sıra daha iyi ve daha özgür bir yaşam talebiyle hükümetlerine meydan okudukları 2011 yılı, gerçekten de Ortadoğu tarihinin en büyük dönüm noktalarından biri olarak tarihe geçecektir. Bölge halklarının uzun süredir karşı karşıya olduğu toplumsal geri kalmışlık, otoriter rejimler, yoksulluk ve eşitsizlik gibi sorunlar gayet iyi bilinmektedir.

Bu hareketlerin doğrudan tetikleyicileri kısmen siyasî (uzun yıllar sürmüş anti-demokratik yönetimler), kısmen toplumsal ve ekonomik (yükselen yiyecek fiyatları ve pek çok insan için büyük sıkıntılar) ve kısmen de dünyanın başka yerlerindeki halkların yararlandıkları, ancak pek çok Ortadoğu ülkesinde küçük bir elit grup dışında tüm toplumdaki esirgenen nimetler ve özgürlükler konusundaki farkındalıktır. İletişim teknolojisi, Arap dünyasının uyanışında çok önemli bir rol oynamıştır ve bundan böyle dünya genelinde gelişecek her kitle hareketinde rol oynaması beklenebilir.

Şimdiye kadar vatandaşlarına modern bir yaşam sunan tek büyük bölge ülkesi olan ve bu coğrafya ile derin kültürel ve tarihsel bağları bulunan Türkiye, doğal olarak, Ortadoğu'daki komşularıyla büyük bir dayanışma duygusu içindedir. Aynı zamanda, Türkiye bölgedeki tüm komşularının yabancı müdahaleye uğramaksızın kendi kaderlerini tayin ettiklerini görmeyi arzulamaktadır.

Tunus ve Mısır olmak üzere, iki ülkede şimdiden bir rejim değişikliği olmuştur. Şu anda, bu ülkelerin yoksulluk, geri kalmışlık ve eşitsizlikle baş edecek sağlam ve etkili kurumlar inşa edebilmeleri için dayanışmaya ve acil yardıma ihtiyaçları vardır. Bu destek sağlanmazsa, yeni elde ettikleri özgürlükler kalıcı olmayabilir ve bu ülkelerde yeniden başka baskıcı otoriter rejimler kurulabilir. İki ülkenin de geleceği Ortadoğu ve Akdeniz bölgesi için büyük önem taşımaktadır. Tunus ve Mısır'ın ekonomik durumunun en azından kısa vadede parlak olmadığı ve acilen desteğe ihtiyaçları olduğu aşikârdır.

Diğer dört ülkede – Libya, Yemen, Bahreyn ve Suriye – güçlü protestolar ve gösteriler olmuştur, ancak görev başındaki yönetimler değişime karşı koymak için kendi halklarına karşı büyük bir şiddet kullanmışlardır. Muammer Kaddafi'nin iktidarda kalmakta ısrar etmesi sonucu şiddetli bir iç savaşın patlak verdiği Libya'da yaşanan olaylar, BM ve NATO'nun ülkenin sivil nüfusunu korumak üzere düzenlediği uluslararası bir müdahaleyi tetiklemiştir.

Bu, uluslararası topluluğun 1990'lardaki etnik çatışmaların ardından geliştirdiği ve kabul ettiği bir kavram olan “koruma sorumluluğu” ile uyumlu bir girişimdir.

Şu aşamada, direniş hareketinin Kaddafi'yi iktidardan uzaklaştırmış ve on yıllarca süren bir diktatörlüğe son vermiş olduğu söylenebilir. Lâkin, ülke içi karmaşanın yoğun biçimde devam etmesi, yeni bir yönetimin işlevsel bir demokrasiyi yerine oturtabilmek için uluslararası toplumun sürdürülebilir desteğine ihtiyacı olduğunu göstermektedir.

Bahreyn'de ve Körfez'de, otoriter rejimlere karşı halktan gelen protestonun mezhepçilikle birleşerek çok yıkıcı sonuçlar doğurma potansiyeli vardır. Türkiye, İran'ın Körfez Devletleri'nin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü kabul ettiğini açıklamasını temkinli bir şekilde olsa da olumlu karşılamaktadır. Türkiye'nin en uzun sınıra sahip olduğu komşusu Suriye'ye gelince, ülkedeki şiddet Türkiye'de büyük üzüntü ve endişe uyandırmaktadır.

2011 yılındaki başkaldırıları sancılı ve çoğunlukla kanlı olmuştur. Ancak bu halk hareketleri, zamanın değiştiğini ve hükümetler ile halklar arasındaki ilişkinin gelişmek zorunda olduğunu gösteren açık bir uyarı niteliğindedir. Bu uyarıya karşılık vermeyi seçen devletler belirsizlikle ve karışıklıklarla karşı karşıya kalabilirler, ancak orta ve uzun vadede süreçten daha güçlenmiş ve daha müreffeh şekilde çıkacaklarına kuşku yoktur.

Türkiye pratik destekle, mümkün olan her yerde diyalog ve işbirliğini teşvik ederek, bölge ülkelerine yardımcı olma arzusundadır. Kuşkusuz, ihraç edecek basit bir “Türk modeli” yoktur, ancak modern bir demokratik sanayi toplumu olarak Türkiye,

daha fazla özgürlük ve refah arayışı içine giren komşu toplumlara faydası dokunabilecek, artıları kadar eksileri de olan belirli bir deneyim sahibidir.

Ortadoğu'nun hem bölgeyle hem Atlantik ötesiyle sıkı ilişkileri olan tek demokratik sanayi toplumu olan Türkiye, iki taraflı ve çok taraflı diplomasiyle komşularının gelişmesinde yapıcı ve faydalı bir rol oynamayı uzun süredir arzulamaktadır.

Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki yeni bir demokratik ve toplumsal düzene kavuşma yönündeki özlemler, Türkiye ve ABD'ye yepyeni işbirliği fırsatları sunmaktadır. Bölgede ekonomik, toplumsal ve siyasî ilerlemeyi desteklemek iki ülkenin de çıkarlarına tamamen uygundur. Dolayısıyla, eğer iki taraf da bu fırsatı görme ve yakalama sağduyusunu gösterebilirse, bunun önümüzdeki yıllarda karşılıklı güvenin yeniden inşasında kilit rol oynayacak olumlu bir faktör haline gelmesi beklenebilir. Yeni Ortadoğu sınavı, bölgede barış ve işbirliğini tesis için heyecanlandırıcı bir işbirliği potansiyeli sunmaktadır. Böyle bir işbirliği iş, eğitim, yüksek öğrenim ve bilim alanlarında ortak girişimleri kapsayan bir değerler politikasını somut eylemlerle birleştirme ideali doğrultusunda, Türkiye-ABD ilişkilerini güçlendirmek için uzun zamandır ihtiyaç duyulan harcı sağlayacaktır.

Gözlem 3: Son gelişmelerin gösterdiği gibi, Ortadoğu'da sivil toplumların uyanışını tetikleyen yeni ve etkin oyuncular devlet dışı aktörlerdir. Bu aktörler siyasî eylem ve söylemleriyle, demokrasi yerleşinceye kadarki dönemde ve sonrasında bölgede önemli bir rol oynamaya devam edecek gibi gözükmektedirler.

Bu koşullarda, Türkiye ve ABD'nin dikkatle geliştirilmiş bölgesel ve ikili politikalara gereksinimi olduğu açıktır:

a) Türkiye'nin Soğuk Savaş'ın sonundan beri daha bağımsız bir bölgesel güç olarak davranması ve yakın geçmişte başlattığı siyasî, diplomatik ve ticari açılımlarla komşularına yönelik yeni bir yaklaşım geliştirmiş olması;

b) Obama yönetiminin askerî yöntemler yerine, İslâm dünyasıyla karşılıklı saygı ve diyaloga dayalı bir politika uygulamaya çalışması ve sonuçta Arap-İsrail cephesinde barışın sağlanmasını ve bölgede demokratikleşme güçlerinin desteklenmesini amaçlıyor olması, büyük avantajlardır.

Türkiye, komşuları içinde bir istikrar unsuru ve bölgedeki en önemli ekonomik oyuncu olarak, geçmişe kıyasla çok daha büyük bir prestij ve popülariteye sahiptir. ABD ise bir dönem iyice yıpranmış olan imajını kısmen düzeltmekte başarılı olmuştur. Bu, kuşkusuz iki taraf için de iyi bir başlangıçtır; ancak, sorunların karmaşıklığı düşünüldüğünde kesinlikle yeterli değildir.

İki ülkenin hâlihazırda Ortadoğu'daki öncelikleri şu şekilde sıralanabilir:

- ABD'nin öncelikleri:
  - Bölgesel istikrar ve işbirliği
  - Enerji kaynaklarına erişim
  - Bütünlük ve istikrarı sağlanmış bir Irak
  - Terörün bitirilmesi
  - Nükleer silahların yayılmasının engellenmesi
  - İsrail'in güvenliği
  - Bölgenin demokratikleşmesi
- Türkiye'nin öncelikleri:
  - Bölgesel istikrar ve işbirliği
  - Enerji kaynaklarına erişim
  - Bütünlük ve istikrarı sağlanmış bir Irak
  - Uluslararası terörün, özellikle de PKK terörünün bitirilmesi
  - Nükleer silahlardan arınmış bir Ortadoğu
  - Ticaret ve yatırımların artması
  - Bölgenin demokratikleşmesi

İlk bakışta, iki ülkenin öncelikleri arasında büyük bir uyum var gibi görünmekle birlikte, gerçekler biraz daha farklıdır. Türkiye ve ABD, bazı meselelerde birbirlerine yaklaşıırken, diğerlerinde – en azından, amaçlardan çok araçlar konusunda – birbirlerinden uzaklaşmaktadırlar.

Birleşme Noktaları

2006'da yayınlanan “Türk-Amerikan Stratejik Ortaklığını İleri Götürmek İçin Ortak Vizyon ve Yapılandırılmış Diyalog” başlıklı belge, hâlen iki ülkenin ortak ilgi alanına giren meseleler hakkında en kapsamlı başvuru kaynağı olmaya devam etmektedir. Belgede söz konusu meseleler şöyle sıralanmaktadır: demokratik ve birleşik bir Irak ile Arap-İsrail çatışmasına iki devletli kalıcı bir çözüm de dâhil olmak üzere, Ortadoğu'da barış ve istikrarın demokrasi yoluyla yaygınlaştırılması; Karadeniz bölgesi, Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya, Pakistan ve Afganistan'da istikrar, bağımsızlık ve demokrasiye katkı; Kıbrıs sorununa adil ve kalıcı bir çözüm; siyasi şantaj tehlikesinin önüne geçmek amacıyla, Hazar havzası kaynaklı olanlar da dâhil kaynak ve güzergâhları çeşitlendirmek suretiyle enerji güvenliğinin güçlendirilmesi; Atlantik ötesi ve NATO ittifakının güçlendirilmesi; PKK ile savaş da dâhil terörizme karşı mücadele; kitle imha silahlarının çoğalmasını engelleme ve uluslararası krizlere kalıcı çözümler bulmak için dinler ve kültürler arasında ve bunların kendi içlerinde anlayış, saygı ve hoşgörünün desteklenmesi.

Bunların ortak hedefler olduğu açıktır ve ABD Dışişleri Bakanı Yardımcısı Philip H. Gordon'un işaret ettiği gibi, hâlen Afganistan, Irak, Türkiye'nin AB üyeliği, enerji, Ermenistan ve Kıbrıs gibi en çok öne çıkan alanların “her birinde Amerikan-Türk işbirliği, ilerleme sağlayacak bir güç olabilir.”¹⁹

Afganistan ile başlanacak olursa, bu ülkeyle Türkiye arasında, geçmiş 1920'lere kadar uzanan yakın kültürel ilişkilerle etnik ve dilsel bağlar vardır. Türkiye, TBMM'nin 722 sayılı kararıyla, Anayasa'nın 92. Maddesi uyarınca Afganistan'da Türk Silahlı Kuvvetleri'nin konuşlandırılmasına izin verdiği 2001'den beri aktif olarak bölgededir. 2002-2003 yıllarında ISAF-II'de 1.300 personelle görev almış ve 22 ülkeden 4.800 askere komuta etmiştir; ayrıca, Kabil Uluslararası Havalimanı'nı ve Çokuluslu Karargâh'ı yönetmiştir. 2005'te ISAF'ın liderliğini ikinci kez üstlenerek, Kasım 2006'da Vardak Eyaleti'nde idari ve adli sistemi iyileştirmeyi ve Afgan

19. Philip H. Gordon, “ABD ve Türkiye: Obama Yönetiminden Bir Bakış”, Sakıp Sabancı Konferansı, Brookings Institution, Washington, D.C., 17 Mart 2010.

polis kuvvetlerini eğitmeyi amaçlayan Eyalet İmar Ekibi'ni (*Provincial Reconstruction Team*) kurmuştur.²⁰ Türkiye 2009'dan beri, 1.700 kişilik bir personelle ISAF Kabil Bölge Komutanlığı'nı yürütmektedir ve NATO'dan gelen teklif üzerine, komuta süresini Kasım 2010 tarihinden itibaren bir yıl daha uzatma kararı almıştır.²¹ Türk Silahlı Kuvvetleri, askerî katkısının yanı sıra, insani yardım çerçevesinde, 2002'den bu yana altyapı ve sağlık projelerine 40 milyon dolar katkıda bulunmuştur. Ülkenin dört bir yanında, dört hastane, sekiz klinik ve yirmi yedi okulun inşası, 260 Afgan öğrenciye burs verilmesi, Afgan kara kuvvetlerinin eğitilmesi ve 205 Afgan askeri ile ailelerinin Türkiye'de tedavisi, hayata geçirilen projeler arasındadır. Türk kuvvetlerinin Afganistan'daki popülaritesi sadece bu girişimlerden değil, müttefik muharebe gücü Kalıcı Özgürlük Operasyonu'nun (*Operation Enduring Freedom*) parçası olmamasından ötürü, Afgan nüfus içinde herhangi bir can kaybıyla bağlantısının bulunmamasından da kaynaklanmaktadır.

Irak konusuna gelince, Türk-Amerikan ilişkilerindeki gerilimin son birkaç yılda yerini işbirliğine bırakmasıyla bu alanda çok çarpıcı bir dönüşüm yaşanmıştır. Ankara ile Washington'ı karşı karşıya getiren 2003'teki krizin ardından, daha önce de belirtildiği gibi, iki taraf da dostça ilişkileri canlandırmak için yoğun çaba harcamıştır. Pentagon ile Türk Genelkurmayı arasında istihbarat paylaşımının ve askerî işbirliğinin başlatıldığı 2007 yılı bir dönüm noktası olmuş, 2009 yılında da Irak, Türkiye ve ABD arasında, PKK'ya karşı mücadeleyi güçlendirmek üzere üç taraflı bir terörle mücadele mekanizmasının kurulmasıyla işbirliğini canlandırma süreci tamamlanmıştır. Nitekim, ABD Kuzey Irak üzerindeki insansız gözlem uçuşları için Türkiye'yle ortak bir komuta merkezi (*centralized command center*) oluşturmuştur. Bu suretle Türk subayları görüntüleri izlemekte, şüpheli etkinlikler saptadıklarında hedefleri serbestçe vurabilmektedirler.²² Ortak mücadelenin sağlanmasından sonra, Ankara bölgesel Kürt yönetimine yönelik marjinalleştirme politikasını yavaş yavaş terk ederek, bölgesel Kürt liderleriyle diyalog başlatmış, Washington ile Bağdat arasında

20. Konuyla ilgili tüm bilgiler ve rakamlar ABD Merkez Komutanlığı'ndan (United States Central Command) sağlanmıştır.

21. TİKA, *2008 Yıllık Raporu*, (Ankara: 2009), s. 10.

22. David Ignatius, "Dazzling new weapons require new rules for war", *The Washington Post*, 11 Kasım 2010.

Kuvvet Statüsü Sözleşmesi'ne giden sürece katılmış, Sünniler'in siyasete katılımını destekleyerek Irak'ın istikrara kavuşturulmasına katkıda bulunmuş, ayrıca Basra ve Erbil şehirlerinde başkonsolosluklar açmıştır. Aynı zamanda, Türkiye'nin Kuzey Irak'a yönelik ekonomi ve eğitim yatırımlarında da önemli bir artış gözlenmektedir.

Ağustos 2010'da ABD kuvvetlerinin Irak topraklarından çekilmesinin tamamlanmasıyla, son derece kritik bir geçiş dönemi başlamıştır. Kalan 50.000 Amerikan askerinin bölgeden tamamen çekileceği 2011 yılı sonuna kadar yaşanacak gelişmeler belirleyici olacaktır. Irak'ın bu sürecin sonunda muhtemel bir kaosa sürüklenmesi, küresel ekonominin yanı sıra, Türkiye ve bölge geneli için ciddi güvenlik ve enerji sorunları yaratacak başka dinamikleri harekete geçirebilir. Kerkük'ün statüsü meselesinin hâlâ hallolmamış olması – Türkiye, Kerkük'e özel bir statü tanınmayıp şehrin Kürt topraklarına dâhil edilmesi konusunda endişesini korumaktadır – geleceğe dönük soru işaretlerinden biridir.

Gözlem 4: ABD'nin, PKK'ya karşı yürüttüğü mücadelede Türkiye'ye desteği, bölge içinde ve dışında Türk-Amerikan işbirliğinin olmazsa olmaz koşuludur.

Suriye ise “mutedil” ya da “paralel” bir işbirliği bölgesidir. Suriye, Sovyetler Birliği'yle bağları, Hatay ili üzerindeki toprak iddiaları, Fırat Nehri'nin suları konusundaki ihtilaf ve PKK lideri Abdullah Öcalan'a güvenli bir sığınak sağlaması da dâhil PKK'ya verdiği açık destek nedeniyle, Türkiye için uzun süre şüpheli bir komşu olmuştur. İlişkilerde dönüm noktasına, 1998'de Ankara'nın verdiği ultimatomen ardından Öcalan'ın Suriye topraklarından çıkarılması ve Cumhurbaşkanı Hafız Esad'ın 2000 yılında ölmesinden sonra, Suriye'nin dış politika alanında adım adım daha makul bir çizgiye yaklaşmasıyla gelinmiştir. Türkiye-Suriye ilişkileri, AKP'nin iktidar olduğu 2002'den beri, ekonomik bağların güçlenmesi ve Ankara'nın 2004'ten 2008'e kadar İsrail ile Suriye arasında yürüttüğü arabuluculuk sonucu büyük ölçüde iyileşmiştir. Buna rağmen, Beşir Esad rejiminin halk hareketine karşı halen yürüttüğü baskı ve şiddet politikası, Türkiye'nin açık eleştirilerine neden olmakta ve iki ülke arasındaki ilişkiler giderek gerilmektedir.

On yıllık büyük bir demokratikleşme stratejisi olan Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım süreci, 1999 yılından beri önemli reformların gerçekleşmesinde belirleyici bir rol oynamış, ancak son zamanlarda sürüncemeye girmiş ve bazı kritik alanlarda demokratik standartların gerilemesini engellemekte etkili olamamıştır. AB projesi değerler ve uygulamalar bakımından Türkiye'yi Batılı müttefiklerine çok daha fazla yakınlaştırma potansiyelini hâlâ taşımasına rağmen, her iki tarafta da liderlerin süreci felsefi ve siyasi olarak sahiplenmesini gerektirmektedir. ABD, 1990'ların sonunda sürecin başlamasından bu yana, Türkiye'nin AB üyeliğini kuvvetle desteklemiştir. Söz konusu sarsılmaz destek sadece Amerikan değerler politikası geleneğine değil, gerçek liberal demokrasinin iç ve dış politikada istikrarın güvencesi olduğu yönündeki farkındalığa da dayanmaktadır. Demokratik, müreffeh ve istikrarlı bir müttefik, Türkiye'nin bulunduğu son derece değişken bölgede ABD çıkarları için daha da hayati bir önem taşımaktadır. Dahası, Müslüman bir ülkenin üyelik ihtimalinin Ortadoğu ülkelerinde yarattığı heyecan, üyeliğin gerçekleşmesi halinde, bunun, uygarlıklar çatışması tezinin zaten ağır hasar verdiği 11 Eylül sonrası dünyada, Doğu ile Batı arasında bir barış ve uzlaşma işareti olarak algılanacağını göstermektedir. Başkan Obama'nın ilk defa Prag konuşmasında, daha sonra da 2009'daki ziyareti sırasında TBMM önünde, Türkiye ve AB'ye projeyi duraksamadan sürdürmeleri yönünde güçlü mesajlar vermesinin nedeni de budur. Obama, TBMM'deki konuşmasında şunları söylemiştir: "ABD Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik girişimini kuvvetle desteklemektedir... Türkiye Atlantik ötesi ve Avrupa kuruluşlarında her zaman kararlı bir müttefik ve sorumlu bir ortak olmuştur. Türkiye'yi Avrupa'ya bağlayan sadece Boğaz'ın üzerindeki köprüler değildir. Yüzyıllardır paylaşılan tarih, kültür ve ticaret sizi birleştiriyor. Irksal aidiyet, gelenek ve inanç çeşitliliği Avrupa'yı zayıflatmıyor; tersine, Avrupa bundan kazanç sağlıyor. Türkiye'nin üyeliği Avrupa'nın temelini bir kez daha genişletecek ve güçlendirecektir."²³ Başkan Obama, Türkiye'nin Avrupa'yla kader birliğine olan inancını başka bir mecrada yine tekrarlamış ve Türklerin kendilerini Avrupa ailesinden dışlanmış hissetmeye devam etmeleri halinde, sonunda başka yerlerde ortaklıklar ve

23. Başkan Obama'nın 6 Nisan 2009'da Ankara'da TBMM önünde yaptığı konuşmasından alıntıdır.

ittifaklar aramaya başlamalarının son derece normal olacağını belirtmiştir.²⁴ Gerçekten de, bilhassa Fransız ve Alman liderlerinin gözler önüne serdiği, Avrupa'nın Türkiye'ye karşı giderek daha cesaret kırıcı hale gelen tutumunun, entegrasyon projesini ciddi biçimde baltalamakta olduğu, bir yandan da ABD nüfuzunun doğal sınırlarını gözler önüne serdiği ortadadır.

Amerikan yönetiminin gözünde enerji, Avrupa'nın, dolayısıyla da Batı'nın güvenliğini ilgilendiren temel bir meseledir. Üst düzey bir ABD yetkilisinin işaret ettiği gibi, Türkiye, Avrupa'ya enerji nakil yollarının kavşak noktalarından biri olarak hayati bir rol oynama potansiyeline sahiptir. Daha önce işaret edildiği üzere, Türkiye'nin bu yönde gelişmesinde ABD'nin oynadığı rol yadsınamaz. 2006'da hizmete açılan Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattından günde bir milyon varil petrol taşınabilmektedir. Güney Kafkasya boru hattı ise 2007'de Azerbaycan'dan Türkiye'ye doğal gaz getirmeye başlamıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın bir yetkilisine göre, "Bu farklı projeler ve gelecek için önerilen çeşitli girişimler, Türkiye'nin, Avrupa'nın enerji gereksinimlerinin karşılanması ve Avrupa'nın enerji güvenliğinin sağlanması sürecinin ayrılmaz bir parçası olduğunu göstermektedir."²⁵

Ankara'nın son zamanlardaki Ermeni açılımına gelince, bunun, Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun benimsediği "komşularla sıfır sorun" ilkesi kadar, Türk tarihinde pek çok tabunun üstesinden gelinmesine yardımcı olan AB sürecinin de sonucu olduğu görülmektedir. Gerçekte, Ermeni açılımı, Amerikan desteğiyle ve Türkiye ile Ermenistan'dan seçkin diplomat ve akademisyenlerin oluşturduğu ikili Uzlaşma Komisyonu'yla başlayan, 10 yıllık kesintili bir sürecin ürünüdür. Komisyon'un faaliyetlerinin durmasından sonra, İsviçre'nin başkenti Bern'de İsviçre hükümetinin gözetiminde iki ülke arasında gizli görüşmeler başlamıştır. Son aşama, sınırı açma, ilişkileri normalleştirme ve 1915 olayları üzerinde çalışacak bir ortak komisyon kurma perspektifiyle, Ekim 2009'da, Amerikan, Rus ve Fransız Dışişleri bakanlarının da hazır bulunduğu bir zirvede, Türkiye ile Ermenistan arasında Protokoller'in imzalanması olmuştur. İki ülkedeki milliyetçi

24. Başkan Obama'nın 8 Temmuz 2010 günü İtalyan *Corriere della Sera* gazetesine verdiği mülakata yer almaktadır.

25. Philip H. Gordon, a.g.y.

muhalefet ve Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ çatışması çözülmeden ödün vermemesi için Türkiye'ye yaptığı baskı nedeniyle, Protokoller henüz iki ülkenin parlamentoları tarafından onaylanmamıştır. Washington açılımı kuvvetle desteklemektedir, ancak süreç sürüncemede kalmaya devam ederse, özellikle ABD'deki Ermeni lobisinin kendisini varoluş nedeninden yoksun bırakacak bir barış olasılığına karşı çıkmasından ötürü, açılım bir işbirliği alanından ihtilaf alanına dönüşebilir. Sürecin ilerlemesine katkıda bulunabilecek önemli bir faktör de, Rusya ile ABD'nin işbirliğidir. Ancak bunun için Rusya'nın da sorunun çözümünden yana olması gerekmektedir ki, bu husus henüz netlik kazanmış değildir.

Kıbrıs sorunu, Türkiye ile ABD arasında büyük bir ihtilaf konusu olduğu Soğuk Savaş yıllarının aksine, özellikle Washington'ın kuvvetle desteklediği Annan Planı'na Türkiye ile Kuzey Kıbrıs'ın da destek vermesi nedeniyle, artık bir "birleşme noktası" haline gelmiştir. Planın sonradan Kıbrıs Rumları tarafından reddedilmesine ve Kıbrıs'ın artık AB projesinin parçası olmasına rağmen – ki bu ABD'nin etkisini kesinlikle azaltan bir faktördür –, Obama yönetimi Kıbrıs'ı iki bölge, iki toplumlu bir federasyon olarak yeniden birleştirecek bir çözümden yana olduğunu açıkça ilan etmektedir ve kısa bir süre önce, bu çözüme arka çıkan Başbakan Erdoğan'ı desteklediğini açıklamıştır.²⁶

Yukarıda sayılan birleşme noktaları, şu anki Türk-Amerikan işbirliğinin temelini oluşturmaktadır.

Ayrışma Noktaları

Türkiye'nin İsrail ve İran ile ilişkilerindeki son gelişmelerin Washington'la gerçekten ciddi bir gerilim yarattığı ve Obama yönetiminin kamuoyu önündeki tepkisi hayli ılımlı olmakla birlikte, Kongre'nin Türk hükümetine karşı giderek olumsuzlaşan bir tutum benimsediği görülmektedir. İki taraf da geçmiş deneyimlerden gerekli dersleri çıkarmaz ve etkin bir hasar kontrol planı uygulamazsa, bu, 2003'teki krizin ardından tam da toparlanmakta olduğu bir sırada Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir gerginliğin habercisi olabilir.

26. a.g.y.

Türk-İsrail ilişkilerinin uzun bir geçmişi vardır. Türkiye'nin 1949'da İsrail devletini tanıyan ilk Müslüman ülke olduğu doğrudur; ancak Yahudi halkıyla ilişkilerinin geçmişi, Osmanlı İmparatorluğu'nun, Kral Ferdinand ve Kraliçe Isabella tarafından İspanya'dan kovulan Yahudileri topraklarına kabul ettiği 1492 yılına kadar uzanır. Türkiye o tarihten bugüne, Avrupa ve Ortadoğu'da Yahudi karşıtlığı geleneğinin neredeyse bulunmadığı ender ülkelerden biri olmuştur. Türkiye, 1930'larda, bu kez Hitler Almanyası'ndan kaçan Yahudi kökenli pek çok mülteciye gene güvenli bir sığınak sağlamıştır. Söz konusu kişiler arasında, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin bilimsel ve kültürel gelişimine kuşkusuz katkıda bulunan pek çok entelektüel ve bilim adamı bulunuyordu. İleride İsrail Devleti'nin kurucuları arasında yer alacak bazı isimler de Türk kültürünü yakından tanıyordu. İsrail'in ilk iki başbakanı, David Ben-Gurion ve Moşe Şaret, Türkçe biliyorlardı. Ben-Gurion İstanbul'da hukuk okumuştur. Şaret, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu'nda subay olarak görev yapmıştı.²⁷ Bazı Türk Yahudileri yeni devletin kuruluşunun ardından İsrail'e göç ederken, pek çoğu Türkiye'de kalmış ve Türk toplumuyla mükemmel bir entegrasyon içinde yaşamaya ve gelişmeye devam etmiştir. Türkiye, İran Devrimi sırasında ve 1980'ler boyunca hükümetlerinden baskı gören İran, Irak ve Suriye vatandaşı Yahudilere yardım elini uzatmış, geçiş izinleri ve ulaşım araçları sağlayarak İsrail'e nakledilmeleri işini sessizce organize etmiştir.

İsrail'in Arap topraklarını işgal etmesi ve Filistinliler'in bunun sonucunda uğradığı mağduriyet gibi bölgesel gelişmeler, zaman içinde, Türk-İsrail ilişkilerinde gerilimlere yol açmıştır. 1980'lerdeki yeni bir soğukluk döneminin ardından, 1990'larda ilişkilerde çarpıcı bir iyileşme olmuş, bunun çerçevesini ise, iki ülkenin de Suriye'nin oluşturduğu tehdide karşı savunma, askerî eğitim ve istihbarat alanlarında işbirliği yaparak karşı koymayı amaçladığı öncelikli güvenlik sorunsalı oluşturmuştur. Ayrıca, ticaret, su, turizm ve benzeri alanlarda işbirliğini kapsayan anlaşmalar imzalanmıştır. Aynı zamanda, Türkiye'nin yeni başlayan İsrail-Filistin barış sürecine desteği, İsrail'le yakın askerî işbirliğine rağmen, bir siyasî tarafsızlık unsuru olarak algılanmıştır. Bu

27. Aluf Benn'in 9 Haziran 2010'da, İsrail gazetesi *Haaretz*'de yayınlanan "What a Missed Opportunity" başlıklı yazısından alınmıştır.

olumlu hava, 2000 yılında, Filistinlilerce tam bir provokasyon olarak değerlendirilen, Başbakan Ariel Şaron'un El Aksa Camii'ne yaptığı ziyaretle tetiklenen ikinci *intifada*'nın patlak vermesine kadar sürmüştür. İsrail'in bunun ardından Filistinliler üzerinde kurduğu baskı Türk hükümeti tarafından sert bir şekilde eleştirilmiş, Başbakan Bülent Ecevit 2002 yılında Cenin'e düzenlenen saldırıyı tanımlarken "soykırım" sözcüğünü kullanmaktan kaçınmamıştır.²⁸

Filistinliler ile İsraililer arasındaki gerilim yükselirken, Ecevit'in halefi Başbakan Erdoğan, İsrail'i "terörist devlet" olmakla ya da Lübnan'da "gayrimeşru" bir savaş yürütmekle suçlayan ağır ifadeler kullanmıştır.²⁹ Bu arada, İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Perez 2007'de Türkiye'yi ziyaret etmiş ve TBMM önünde konuşma yapan ilk İsrail devlet başkanı olmuştur. Ancak, 1.400 sivilin hayatına mal olan ve Türk kamuoyunu derinden sarsan, İsrail'in Gazze'deki Dökme Kurşun Operasyonu'yla birlikte, 2008-2009'dan beri ilişkiler olumsuz bir yönde seyretmeye başlamıştır. Böylece, Türkiye'nin Suriye ile İsrail arasında arabuluculuk çabaları da son bulmuştur. Ocak 2009'da Davos Dünya Ekonomik Forumu sırasında Erdoğan'ın İsrail'i, Cumhurbaşkanı Perez'in şahsında insanlığa karşı suç işlemekle itham ettiği olay, 31 Mayıs 2010'daki son derece talihsiz Mavi Marmara baskınına kadar, Türkiye ile İsrail arasındaki gerilimde bir zirve olarak kabul edilmiştir. Özgür Gazze Hareketi'nin organize ettiği ve Gazze halkına malzeme yardımı götürülen uluslararası bir filonun parçası olan Mavi Marmara gemisindeki dokuz Türk insani yardım gönüllüsünün İsrail komandoları tarafından trajik biçimde öldürülmesi, aralarında ilk kez kan döküldüğü için, Türkiye ile İsrail'i karşı karşıya getiren en ciddi olay olmuştur. Türk gemisinin, İsrail'in Gazze limanına yanaşmaması yönündeki uyarılarına riayet etmemiş olması, hiç kuşkusuz, uluslararası sularda sivillerin öldürülmesini haklı çıkaramaz. Nitekim, BM İnsan Hakları Konseyi'nin oluşturduğu soruşturma komisyonunun raporu bunu teyit etmektedir.

Rapor, İsrail'in uluslararası savaş hukukuna ve insan hakları hukukuna aykırı suçlar işlediği sonucuna varmaktadır. Bunlar

28. Jim Dymond, "Turkey Accuses Israel of Genocide" *BBC News*, 4 Nisan 2002, aktaran Kemal Kirişçi et.al., "A Neighborhood Rediscovered: Turkey's Transatlantic Value in the Middle East", Brussels Forum Paper Series, The German Marshall Fund of the United States, 2010, s. 7.

29. Aktaran a.g.y.

arasında a) Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 147. Maddesinin, kasten adam öldürme, işkence ya da gayri insani muamele eylemleriyle ve kasten büyük acılara neden olma veya ciddi beden ya da sağlık hasarları dolayısıyla ihlali ve b) Uluslararası Medeni ve Siyasî Haklar Sözleşmesi'nin tanıdığı, yaşama hakkı (Madde 6), işkencenin ve diğer zalim, insanlık dışı ya da onur kırıcı muamelelerin ve cezaların yasak olması (Madde 7), kişinin özgürlük ve güvenlik hakkı ve keyfi olarak gözaltına alınıp tutulmama şartı (Madde 9), tutukluların insani muamele görme hakkı ve insanın doğuştan sahip olduğu insanlık onuruna saygı (Madde 10) ve ifade özgürlüğü (Madde 19) gibi diğer çeşitli hakların ihlali yer almaktadır. Sonuç olarak komisyon İsrail Hükümeti'ne ihlallerle orantılı ve ivedi bir tazminat ödemesi çağrısında bulunmuştur.³⁰

Bu komisyonun yanı sıra, İsrail ve Türkiye kendi soruşturma komitelerini kurmuş ve BM Genel Sekreteri, gelecekte benzer olayları engellemeye yönelik tavsiyelerde bulunmak üzere, bu komitelerin raporlarını teslim alıp gözden geçirmekle görevli bir soruşturma komisyonu oluşturmuştur.³¹ İki taraf da komisyona bir temsilci gönderme kararı almış, bu da ilişkilerini onarmaya istekli olduklarını gösteren bir işaret olarak yorumlanmıştır. Ancak bu iş kolay olmayacaktır ve Türk-İsrail ilişkilerinin daha ne kadar bozulacağı ve herhangi bir noktada toparlanmaya başlayıp başlamayacağı sorusu hâlâ cevapsızdır. Türkiye bu olayı geride bırakmak istemekle birlikte, bir anlaşmaya varmak için 2010 yazında açıklanan koşullar hâlâ geçerlidir: özür ve tazminat. Ve anlaşmazlık kısa sürede çözülmezse, oluşan husumet havasını bir daha değiştirmek imkânsız hale gelebilir.

Türk-İsrail ilişkilerindeki bozulmanın arkasında, salt Mavi Marmara olayından daha derin nedenler bulunmaktadır. Bunlar, İsrail'in Filistinliler'e karşı aşırı güç kullanımı ve uzlaşmaz tutumuyla olduğu kadar, Türkiye'nin bölgesel politikasının proaktif niteliğiyle de açıklanabilir. İsrail Gazze ablukasını kaldırabilir ve barış

30. İsrail'in insani yardım taşıyan filodaki gemilere saldırılarından kaynaklanan, uluslararası savaş hukuku ve insan hakları hukuku da dâhil uluslararası hukuk ihlallerini araştırmakla görevli uluslararası soruşturma komisyonun raporu. İnsan Hakları Konseyi, On Beşinci Oturum, 22 Eylül 2010, A/HRC/15/21.
31. BM Genel Sekreter Sözcülüğü'nün günlük basın bülteni, 2 Ağustos 2010, http://www.un.org/News/briefings/docs/2010/db_100802.doc.htm.

koşullarını yumuşatabilirse, tablonun büyük ölçüde iyileşeceği aşikârdır. Türk yetkililerinin söylemleri kaçınılmaz olarak algıları ve politikaları etkilese de, Mavi Marmara olayının yarattığı husumete rağmen Türkiye’de İsrail ile iyi ikili ilişkilerin önemine inanan pek çok kimse/çevre bulunmaktadır. Ayrıca, Türk yetkilileri, problemin İsrail’in kendisiyle değil, şu anki İsrail hükümetiyle olduğunu ileri sürmektedir.

Obama yönetiminin Mavi Marmara baskınına tepkisi hayli ihtiyatlı olmuştur. Gerek Dışişleri Bakanlığı gerek Beyaz Saray, trajediye yol açan eylemleri kınamış, can kayıplarından duyulan üzüntüyü dile getirmiş, tarafsız ve şeffaf bir soruşturma başlatılması çağrısında bulunmuştur. Öte yandan, Başkan Yardımcısı Joe Biden, İsrail’in güvenlik kaygısını kuvvetle savunurken, Başkan Obama olayı “trajik” olarak nitelmiş, uluslararası standartlarda bir soruşturma çağrısı yaparak, bunun Ortadoğu’da barış çabalarını güçlendireceği umudunu dile getirmiş ve Gazze ablukasının artık “sürdürülemez” olduğunu ifade etmiştir.³² Özetle, aradaki bazı nüanslara rağmen, kimse İsrail’i can kayıpları nedeniyle suçlamazken, bazı Kongre üyeleri bu nedenle Türkiye’yi suçlayacak kadar ileri gitmiştir.³³ Gerek Türk gerek Amerikalı yetkililerin ikili ilişkiler düzeyinde zaten mevcut gerilimleri gidermeye çalıştıkları bir sırada, böyle bir tutum, toparlanma sürecine sadece zarar verebilir.

Washington’da bazı çevreler, ABD ve bölge için taşıdığı öneme rağmen, Türkiye’nin İsrail’le bir nüfuz yarışından asla galip çıkamayacağı görüşündedir. Diğerlerine göre ise, “ABD ve İsrail bazı ortak çıkarları paylaşsalar da, çıkarlarının artık özdeş olmadığı giderek daha büyük bir açıklık kazanmaktadır”³⁴ ve Amerika’nın İsrail yanlısı politikası “Müslüman bir demokrasi... ve Yakındoğu ve Orta Asya bölgesinde çok önemli bir aktör olan Türkiye’nin ‘kaybedilmesi’ne yol açabilecektir. ABD, Türkiye olmadan – ister İran’da olsun, ister Afganistan ya da Arap dünyasında – bölgesel hedeflerinden çok azına erişebilecektir.”³⁵ Sorunun temelinde

32. Başkan Yardımcısı Joe Biden 2 Haziran 2010’da PBS Televizyonu’nun “Charlie Rose Show” programında; Başkan Obama 3 Haziran 2010’da CNN’in “Larry King Live” programında.

33. Temsilciler Meclisi’nin bazı üyelerinin 16 Haziran 2010’da düzenlediği basın konferansı sırasında Demokrat Parti Nevada Temsilcisi Shelly Berkley.

34. Örneğin, John J. Mearsheimer ve Stephen M. Walt, *The Israel Lobby And U.S. Foreign Policy*, (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2007).

35. New York Üniversitesi’nde Remarque Enstitüsü’nün direktörü olan merhum Tony Judt’un 9 Haziran 2009’da *New York Times*’de yayımlanan “Israel Without Clichés” başlıklı yazısı.

yatan Arap-İsrail çatışmasını ciddi – ve bu defa kesin – bir şekilde çözümlemez ise, iki değerli müttefik arasında seçim yapmak zorunda kalmanın, Amerikan yönetiminin karşılaşıacağı en çetin ikilem olduğu açıktır.

Türk-İran ilişkileri de, İran'ın nükleer politikası konusunda anlaşmazlık yaşayan Washington ile Ankara arasında bir başka ihtilaf konusu oluşturmaktadır.

Türkiye'nin en eski sınırı 1639'da Kasr-ı Şirin Antlaşması'yla çizilmiş olan İran sınırıdır. İşbirliği ve rekabet unsurları içeren yüzlerce yıllık bağların ardından, 1926'da imzalanan Güvenlik ve Dostluk Antlaşması iki ülkenin ilişkilerinde yeni bir dönem başlatmıştır. 1925'te Kaçkar hanedanını deviren yeni hükümdar Rıza Şah, reformlarından etkilendiği Kemal Atatürk'le iyi ilişkiler kurmuş, ülkesini Türkiye'yi model alarak modernleştirmeye çalışmış, ancak Türkiye yavaş fakat emin adımlarla demokrasi yolunda ilerlerken, İran, Şah'ın – sonradan oğlu Muhammed Rıza Şah tarafından sürdürülecek olan – otokratik rejimine teslim olmuştur.³⁶ Soğuk Savaş sırasında ABD'nin müttefiki olan iki ülke arasındaki rekabet bu dönemde de sürmüştür, Şah, Türkiye'nin stratejik rolünü petrol zenginliği ve aşırı silahlanmayla dengelemeye çalışarak, işi 1969'da Nixon Doktrini'ne ilham verme noktasına kadar vardırmıştır.³⁷ 1979'da Şah'ın devrilmesinden sonra, Türkiye İran'ın İslâm Devrimi'ni "ihraç" girişimlerinden büyük tedirginlik duymaya başlamış, bu arada, ABD-İran ilişkileri kopmuş, bu da Türkiye'yi fiilen, Washington'ın Kafkaslar'daki tam stratejik ortağı olarak tek başına bırakmıştır. Bununla birlikte, İran'ın PKK'yı aktif olarak desteklemekten vazgeçmesinin ardından, son birkaç yıl içinde iki komşu ülke arasındaki ilişkiler büyük ölçüde iyileşmiş, şu an için 10 milyar dolar civarında seyreden ikili ticaret ve İran'ın Türkiye'nin doğal gaz ihtiyacının yüzde 16'unu karşılamakta olduğu enerji ilişkisine ek olarak, Ankara ile Tahran arasındaki diplomatik temaslar önemli gelişme göstermiştir.³⁸ Buna rağmen, iki ülkenin aynı görüşte olmadığı bazı meseleler vardır: Irak'ta, İran Şii'ler'e

36. İran ve Türkiye'nin koşut gelişiminin ayrıntılı bir değerlendirmesi için bkz. Stephen Kinzer, *Reset: Iran, Turkey, and America's Future*, (New York: Times Books, 2010).

37. Guam doktrini olarak da bilinen Nixon Doktrini, ABD'nin Vietnam Savaşı ertesinde bağımlı müttefikleri dış düşmanlara karşı artık tek başına savunmak istememesinden ötürü, İran'ı – Suudi Arabistan'la birlikte – Basra Körfezi bölgesinin güvenliğini sağlamakla görevlendiriyordu.

38. Uluslararası Enerji Ajansı 2009 Türkiye Raporu

destek vermeye devam ederken, Türkiye kendini Sünniler'e daha yakın hissetmektedir. Kafkaslar'da İran Azeri ayrılıkçılığı konusundaki kaygıları nedeniyle Azerbaycan'a karşı Ermenistan'ın yanında yer alırken, Türkiye malum nedenlerden ötürü Bakü'nün arkasında durmaktadır.

Nükleer silahlar konusuna gelince, Türkiye ve ABD – Başkan Obama'nın nihai amacı olan nükleer silahlardan arınmış bir dünya hedefi doğrultusunda – tehdit ve tehditle baş etme yöntemlerine ilişkin algılarındaki farklılıklara rağmen, Ortadoğu'nun nükleer silahlardan arındırılması konusunda görüş birliği içindedir. İran'ın hassasiyet taşıyan uranyum zenginleştirme ve yeniden işleme faaliyetlerini Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'na (IAEA) bildirmemesini, rejimin İsrail karşıtı radikal söylemiyle birleştiren ABD, bunu bizatihi İsrail'in varlığına, dolayısıyla da bölgenin güvenliğine yönelik büyük bir tehdit olarak algılamaktadır. Geçmişte İran Şahı Amerika'nın kayıtsız şartsız bir müttefiki ve – kendisi de gayri resmî bir nükleer güç olan – İsrail'in dostu olduğu için, ABD'nin “Barış için Atom” programı çerçevesinde İran'ın nükleer enerji programını desteklediği 1950'ler artık çok geride kalmıştır. Fransa ve Almanya'nın katkılarını da içeren Batı desteği, nükleer programın geçici olarak durdurulduğu İslam Devrimi'ne kadar sürmüştür. 1990'larda ağırlıklı Rusya'nın desteğiyle yeniden canlandırılan İran'ın nükleer programı, hâlen iki uranyum madeni, bir araştırma reaktörü ve bilinen üç uranyum zenginleştirme fabrikasıyla uranyum işleme tesislerini kapsamaktadır. Ülkenin ilk nükleer enerji tesisi olan Buşehr I Reaktörü, 21 Ağustos 2010'da işletmeye açılmıştır.

Türk hükümetine göre, her ülke nükleer enerjiye erişme hakkına sahiptir ve İran'ın nükleer silah edinmeye niyetli olduğuna dair bir kanıt yoktur. İran'ın nükleer programını bütün yönleriyle denetlemek hâlâ mümkün olmadığı halde, Türkiye'ye göre IAEA'nın raporları İran'ın girişimlerinin bir nükleer silah programıyla bağlantılarını gösteren herhangi bir kanıtı işaret etmemektedir. Bununla birlikte, Nükleer Silahların Çoğalmasını Önleme Antlaşması'nı yıllar önce imzalamış olan Türkiye, bölgede potansiyel bir istikrarsızlık faktörü olarak, nükleer bir İran'ın taşıdığı risklerin tamamen farkındadır.

Öte yandan, bazı uzmanlar, İran nükleer silah geliştirme niyetini taşıyor olsa bile – ki bunu Saddam’ın İran-İrak Savaşı sırasında kimyasal silah kullanmasının uzun vadedeki sonucu olarak görenler vardır –, ülkenin otomatik olarak bir süper güce dönüşmeyeceğini ileri sürmektedirler.³⁹

Türkiye ve ABD, nükleer alanda İran’ın yöneticilerine yaklaşım yöntemleri konusunda da farklı görüştedir. Türkiye diplomasiyi tercih ederken, ABD adım adım sertleşen bir yaptırım politikasından yanadır. IAEA Governörler Kurulu, 2003 yılında rejim muhalifi İranlı bir grubun ülkede iki nükleer tesisin – Natanz ve Arak – inşa edilmekte olduğunu bildirmesinden sonra bir soruşturma başlatmış, 2006’da da İran’ın, ilk yaptırımlarını uygulamaya sokan BM Güvenlik Konseyi’nin isteklerini yerine getirmediğini rapor etmiştir. O tarihten beri, İran ile Batı arasındaki restleşme, Batı’nın zenginleştirme programının tamamen iptali için uyguladığı baskı ile İran’ın nükleer programına bazı sınırlamalar getirmeyi kabul etmekle birlikte zenginleştirme programını iptal etmeye yanaşmaması etrafında cereyan etmektedir. Bu arada, AB’nin arabuluculuk çabaları başarısızlıkla sonuçlanmış ve 2007 yılında BM Güvenlik Konseyi’nin yaptırımları genişletilmiştir. Bunu, diğer birtakım finans kuruluşlarını, seyahat kısıtlamalarını ve İran’a nükleerle bağlantılı mal ihracatının yasaklanmasını kapsayan 2008’deki yeni yaptırımlar izlemiştir.

Bunun ardından, BM Güvenlik Konseyi’ne 2008 yılı sonunda iki yıllık geçici üye olarak seçilen Türkiye ve Brezilya, beklenmedik bir şekilde sahneye çıkarak, sorunun çözümüne yönelik arabuluculuk çabalarıyla yeni çok kutuplu dünya düzeninde orta büyüklükte bölgesel güçlerin büyüyen rolünü gözler önüne sermiştir. Bu iki devlet, düşük oranda zenginleştirilmiş uranyumun Türkiye’ye nakli için İran’la bir anlaşmaya aracılık etmiş, ancak ABD’yle – ve BM düzeyinde – yeterli eşgüdüm sağlanamaması, konunun diplomatik olarak çözümlenmesine engel olmuştur. Aslında, “Türk hükümetinin, İran’ı sürece dâhil etme çabalarında ABD hükümetinden destek göreceğine inanmak için sağlam nedenleri bulunduğu” açıktır.⁴⁰

39. Saddam’ın kimyasal silah kullanmasıyla bağlantı konusunda Fawaz Gerges, aktaran Stephen Kinzer, a.g.y., s. 122.

40. Hugh Pope, “Pax Ottomana? The Mixed Success of Turkey’s New *Foreign Policy*”, *Foreign Affairs*, Kasım/Aralık 2010, Cilt 89, No. 6, s. 168.

Buna rağmen, başını ABD'nin çektiği on iki BM Güvenlik Konseyi üyesi, 9 Haziran 2010'da, İran'a tam silah ambargosu koyan, bazı İranlılara seyahat yasağı getiren, İran'ın balistik füzelerle ilgili faaliyetlerini yasaklayan, kendi topraklarındaki tüm İran kargo ve finans kuruluşlarının denetimden geçirilmesini öngören ve İran Devrim Muhafızları ile İran Deniz Yolları'nın tüm varlıklarını donduran 1929 No.lu Karar'ı kabul etmiştir. Türkiye ve Brezilya karara ret oyu verirken, Lübnan çekimser kalmıştır.

Çekimser kalmanın Türkiye'nin barış için işbirliği yönündeki genel politikasına daha uygun olacağı ileri sürülebilirse de, "hayır" oyunun, Türkiye'nin yaptırımların tesir gücü konusundaki genel kuşkusu göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi gerekir. Bu tutum, AKP hükümetinin benimsediği daha özerk bir bölgesel politikanın dinamikleriyle de ilgilidir. Havuç-sopa politikasının Soğuk Savaş döneminden kalma, çağdışı bir diplomatik yöntem olduğu ve bugünün küreselleşmiş, çok kutuplu dünyasında ters tepme olasılığının daha güçlü olduğu ileri sürülebilir. İkincisi, Başkan Carter döneminin Ulusal Güvenlik Danışmanı ve uluslararası strateji uzmanı Zbigniew Brzezinski'nin İran'la ilgili uyarısında belirttiği gibi: "Ayrım gözetmeksizin yıkıcı yaptırımlar koymak, İranlılar'da, ABD'nin gerçek hedefinin ülkelerinin barışçı bir nükleer programa sahip olmasını bile engellemek olduğu yolunda, istenmeyen bir izlenim doğurarak milliyetçiliği ve büyük bir tepkiyi körükleyebilir."⁴¹ Türk hükümetine gelince, sürece cepheleşme yerine barışçı diyalogun egemen olması ve hiçbir bölgesel aktörün dışlanmaması gerektiğini savunmaktadır.⁴² Ancak, bu girişimler İran'ın nükleer bir güç olma hedefinden vazgeçmesini sağlamazsa, nihai sonuç herkes için ciddi bir tehdit oluşturabilir.

Birinci Körfez Savaşı sırasında ABD'nin Irak'a uygulamış olduğu ekonomik ambargo, Türkiye'nin milyarlarca dolarlık ticari kayba uğramasına yol açarak ülke ekonomisini istikrarsızlaştırmış ve güneydoğuda yoksulluğu artırmış olduğundan, yaptırımların ülkede son derece olumsuz bir çağrışım yaptığı da bir gerçektir. Üstelik, yaptırımlar sorunu çözmediği gibi, bunları sınır ötesinde ve dâhilinde yeni güvenlik riskleri yaratan bir askerî operasyon izlemiştir.⁴³ Bu nedenle, Türkiye sınır komşularına yönelik her tür yaptırıma hâlâ büyük kuşkuyla bakmaktadır.

41. Zbigniew Brzezinski, "From Hope to Audacity...", a.g.y., s. 23.

42. "Obama Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri", SETA Vakfı, Sayı 8, Nisan 2009, s. 7.

43. Kemal Kirişçi et.al., a.g.y., s. 5.

Bu tezlere kulak tıkayan Washington, yakınlarda Türkiye'ye yönelik baskılarını artırmıştır. Türkiye ise tezlerini ABD'ye iletmek amacıyla diplomatik çaba göstermeye devam etmektedir. Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı başkanlığındaki bir Türk heyeti 2010 Ağustos'unda ABD başkentini ziyaret ederek, Amerikan Dışişleri Bakanlığı yetkililerinin ve İsrail lobisinin temsilcilerinin de aralarında bulunduğu çeşitli Kongre üeleriyle bir araya gelmiştir. Türkiye'nin, 31 Mayıs 2010 tarihinde maruz kaldığı Mavi Marmara baskını nedeniyle İsrail'den özür ve tazminat talep etmekten vazgeçmeyeceğini belirten Türk heyeti, İsrail'le ilişkileri normalleştirme arzusunda olduğunu da ifade etmiştir. Türkiye'nin İran konusundaki temel tezini ise şöyle dile getirmiştir: "Türkiye'nin amacı İran'ı savunmak değil, sorunu diplomasi yoluyla çözmektir, hâlâ da öyledir." Heyet ayrıca, Türkiye'nin BM Kararı'na bağlılığını ve bunu uygulama kararlılığını tekrarlamış, ancak Türkiye'nin İran'la arasındaki sıkı bağlar nedeniyle, Washington'ın tek taraflı yaptırımlarına destek olunmayacağını da belirtmiştir.⁴⁴ Söz konusu tek taraflı yaptırımlar, ABD'nin İran enerji sektörüne yatırım yapan enerji şirketlerine ceza uygulamasına izin veren 1996 tarihli İran Yaptırımları Yasası'na dâhil edilmiştir. Yasanın kapsamı, BM Güvenlik Konseyi'nin Haziran 2010'da aldığı 1929 No.lu Karar'ın ardından, İran'ın benzin ithalatı ve ek üretimi konusundaki ihtiyaçlarını karşılamasına yardımcı olan şirketlere yaptırım uygulanmasını sağlamak üzere önemli ölçüde genişletilmiştir. ABD'nin yabancı şirketleri İran pazarı ile çok daha geniş ABD pazarı arasında seçim yapmaya ikna etme yönündeki artan çabaları artık Türkiye'yi de kapsamaktadır: ABD bu yöndeki beklentilerini açıkça ortaya koymuş ve pek çok Türk şirketi İran'la yaptığı anlaşmaları iptal etmek zorunda kalmıştır.

Öte yandan, ziyaretin ertesinde, ABD'nin Türkiye'ye yapmayı öngördüğü ve Kongre onayı gerektiren bazı silah satışlarının askıya alınma tehdidi altında olduğu da açıklık kazanmıştır.

Türkiye'nin İran ve İsrail'le ilişkilerine sert tepki gösteren Cumhuriyetçi ve Demokrat Kongre üelerinin son satışları bloke etme olasılığı yüksek olduğundan, Obama yönetimi, Kongre'den onay isteme sürecini bir süreliğine erteleme kararı almıştır.

44. *Daily News&Economic Review*, 27 Ağustos 2010.

Kongre'nin onayından zaten geçmiş olan satışların yürürlüğe girmesi mümkün görünmekle birlikte, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin PKK'yla mücadelede yüksek öncelikli silah sistemleri olarak kabul ettiği AH-1 W Süper Kobra taarruz helikopterleri ve insansız hava aracı Reaper'lar gibi yeni silahların alımını öngören daha yeni bir planın onaylanmama ihtimali yüksektir.⁴⁵ Bununla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı'nın T-70 Blackhawk helikopterlerinin üretimi için açtığı ihaleyi, Nisan 2011'de bir Amerikan firmasının kazanması olumlu bir gelişme olmuştur.

Elbette, Türk-Amerikan askerî işbirliğinin tek boyutunu silah satışları oluşturmamaktadır. Askerî işbirliği güçlü bir NATO bağlantısını, İncirlik hava üssünün, 1980 tarihli Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması'yla büyük ölçüde sınırlanmış olsa da, ABD kuvvetleri tarafından kullanılmasını ve ortak askerî manevraları kapsamaktadır.⁴⁶

Bu bağlamda, en son gündeme gelen mesele, ABD'nin İran kaynaklı potansiyel bir nükleer tehditle baş etmek amacıyla geliştirdiği, uzun bir geçmişi olan Füze Kalkanı Projesi'dir. Türkiye, füze kalkanının kurulmasının planlandığı ülkeler arasında yer almaktadır. Türk hükümeti sistemin kurulması için baştan beri üç koşul öne sürmüştür: a) Bu bir NATO projesi olmalıdır; b) Hedef ülkelerin – yani İran ve Suriye'nin – adları anılmamalıdır; c) Kalkanın kurulması halinde, radarlar Türk topraklarının sadece bir bölümünü değil, tamamını kapsamalıdır. Nitekim, NATO'nun 19-20 Kasım 2010'da toplanan en son Lizbon Zirvesi'nde, Füze Kalkanı Projesi, bir NATO girişimi olarak müzakereye sunulmuş, sonuç bildirisinde de, hiçbir potansiyel saldırganın adı anılmaksızın, “balistik füzelerin çoğalmasının yarattığı büyüyen tehdit”ten söz edilmiş ve füze savunma kapasitesinin “NATO'ya bağlı tüm Avrupa halklarını, topraklarını ve kuvvetlerini koruyacağı” vurgulanmıştır.⁴⁷ Bu da, şimdilik ABD ile Türkiye arasında bir başka birleşme noktası oluşturmaktadır.

45. F. Stephen Larrabee, “Troubled Partnership: U.S. – Turkey Relations in an Era of Global Geopolitical Change”, RAND Corporation, 2010, s. 79.

46. Bu manevralar arasında, ABD, NATO ve – İsrail dâhil – diğer ülke ordularının 2001'den beri her yıl Konya Hava Üssü'nde gerçekleştirdikleri “Anadolu Kartalı” sayılabilir. ABD bu yıl ilk defa, İsrail ile açık bir dayanışma gösterisi olarak, “Anadolu Kartalı” manevrasına katılımını ertelemiştir.

47. Kuzey Atlantik Konseyi'nin Lizbon'daki toplantısına katılan devlet ve hükümet başkanlarının yayınladığı Lizbon Zirvesi Bildirisi, Basın Bülteni (2010) 155, yayın tarihi 20 Kasım 2010.

┌

┐

└

┘

Karşılıklı Algılar

Uluslararası aktörler arasındaki karşılıklı algılar, devletlerin davranışını önemli ölçüde etkilediğinden, en az olgular kadar önem taşır. Türkiye ve ABD'ye gelince, her iki tarafın da ilişkinin önemine sık sık atıfta bulunmasına rağmen, karşılıklı algıların giderek daha sorunlu bir alan haline geldiği gözlemlenmektedir. Yapılan açıklamaların ötesine bakıldığında, şu iki nokta göze çarpmaktadır: a) Türk toplumunda 2003 krizinin tetiklemiş görüldüğü, sürüp giden yoğun bir Amerikan karşıtlığı dalgası; b) Washington'da ise Türkiye konusunda büyüyen bir kutuplaşma. Şu an için, Türkiye örneğinde sadece kamuoyu söz konusuysen, ABD'de yaşanan kutuplaşmadan siyasî çevrelerin en azından bir kısmı etkilenmektedir. Ancak, iki ülkede de sürecin tam tersi yönlerde gelişme olasılığı vardır: Türkiye'de siyasetçiler iç politika kaygılarıyla Amerikan karşıtlığına teslim olabileceği gibi, Washington'da da Türkiye'ye yönelik eleştirilerin artması Amerikan kamuoyunu olumsuz yönde etkileyebilir. O halde, olumsuz karşılıklı algı(lar) riski, her iki taraf için de geçerlidir.

Türkiye'de Amerikan Karşıtlığı

Türkiye'de Amerikan karşıtlığının geçmişi 1964 Kıbrıs krizine ve arkasından gelen "Johnson mektubu"na kadar uzanmakla birlikte, Irak'ın 2003'te ABD birliklerince işgali ülkede tam "bir Amerikan karşıtlığı furyası"na⁴⁸ yol açmış gibi görünmektedir. Ancak, hiç kuşkusuz, dünyanın dört bir yanında gerçekleştirilen kamuoyu yoklamalarının gösterdiği gibi, Türkleri bugün "dünyanın en Amerikan karşıtı ulusu" durumuna getiren, daha derin başka nedenler de bulunmaktadır.⁴⁹

48. Terim Robert L. Pollock'a aittir; bkz. "The Sick Man of Europe-Again", *The Wall Street Journal*, 16 Şubat 2005.

49. Soner Çağaptay, "President-Elect Obama, Is Turkey Western or European?" *Bitterlemons International*, November 20, 2008.

Türkiye'deki Amerikan karşıtlığının kaynaklarını, iç ve dış kaynaklar olarak iki genel kategoriye ayırmak mümkündür.⁵⁰ Dış kaynaklar, belli bir ülke ile ABD arasında "ihtilaf konusu" olduğu saptanan olayları kapsamaktadır. Bu olaylar, belli bir zamanda ilişkide bir kırılma noktası oluşturarak ilişkinin niteliğini değiştirmekte ve görünürde aşılsalar bile, kolektif belleğe kazındıkları için aktörlerin daha sonraki davranışlarını belirlemektedirler. Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında, Johnson mektubu ve 2003 Irak krizi bu durumun tipik örnekleridir.

İç kaynaklar arasında ise, aşırı dincilik, yeni tür bir milliyetçiliğin yükselişi ve radikal sol ideolojinin kalıntıları sayılabilir. Bir başka deyişle, Türkiye'de liberal olmayan siyasî hareketlerin hemen hepsi Amerikan karşıtı bir çekirdeğe sahiptir. Bununla birlikte, liberal azınlığın birçok kesimi de, ABD politikalarının yarattığı hayal kırıklığı da dâhil çeşitli nedenlerle, Amerikan karşıtlığından etkilenmiş görünmektedir.

1964'teki Johnson mektubundan – yani, Türkiye'de Amerikan karşıtlığının doğum tarihinden – beri, yazılı ve görsel medya, halk arasındaki Amerikan karşıtı duyguları alabildiğine yansıtmıştır. Bunun altında, marjinal gazetelerdeki ideolojik önyargılar, sansasyon düşkünlüğü ve Amerikan sistemini yeterince tanımama gibi bir dizi faktör yatmaktadır. Bu son noktayla ilgili olarak, tekdüze bir "Amerika" algısı başlıca problem olarak öne çıkmaktadır. Halbuki, Washington çoğulculuğun egemen olduğu ve yönetimin, Kongre'nin, düşünce kuruluşlarının ve akademisyenlerin sürekli bir etkileşim içinde, çeşitli dış politika konularında fikirler ürettiği, raporlar yayınladığı, inceleme ve araştırmalar yürüttüğü, bir nevi fikir pazarıdır. Lakin çoğu zaman bunların her birinin yaptığı çalışmalar Türkiye'de yanlış bir şekilde algılanmakta ve "Amerika" tarafından tasarlanan ve yürütülen resmî politika olarak yansıtılmaktadır.

Son zamanlarda, halkın ABD'ye tepkisinin yoğunluğu biraz düşmüş gibi görünmekle birlikte, Amerikan yetkililerinin Ankara'ya yaptığı herhangi bir resmî ziyaretin tetiklediği bazı otomatik

50. Bu bölüm için, bkz. Füsün Türkmen, "Anti-Americanism as a Default Ideology of Opposition: Turkey as a Case Study", *Turkish Studies*, Cilt 11, No. 3, Eylül 2010, s. 329-345.

tepkiler hâlâ canlılığını korumaktadır –“İncirlik üssünün ABD kuvvetleri tarafından kullanılması” veya Türkiye’den başka “talepler” üzerinde anında başlayan spekülasyonlar gibi. Bunun örneklerinden biri, ABD Genelkurmay Başkanı Michael Mullen’in Eylül 2010 başındaki Türkiye ziyareti sırasında yaşanmıştır. Gerçi bu defa, Amiral Mullen böyle bir talebi alenen yalanlayarak, Afganistan’daki desteği için Türkiye’ye kibarca teşekkürlerini iletip iki ülke arasındaki mevcut askerî ittifaka odaklandığından, spekülasyonlar sadece 24 saat sürebilmiştir.⁵¹

Daha önce işaret edildiği gibi, Türkiye’de Amerikan karşıtlığı, dış politika alanındaki ihtilaf konularıyla birleşen bir iç dinamik meselesidir – Soğuk Savaş’ı hiç bilmeyen yeni bir kuşağın yetişmesi de bu iç dinamiklere dâhildir. Bu noktada, özellikle Türkiye’nin de taraf olduğu son olayların ışığında, Amerika’nın İsrail’e karşı genel politikası da dikkate alınmalıdır. Bundan başka, küreselleşme çağına özgü genel bir olgunun da hesaba katılması gerekmektedir: ABD karmaşık uluslararası sorunları çözme yeteneğine sahip tek güç sayıldığı için oluşan beklenti-düş kırıklığı döngüsü. Nitekim, ABD bu beklentiyi doğal olarak karşılayamadığında kıyasıya eleştirilmektedir.

Türkiye’deki ABD algısıyla ilgili pek çok uluslararası kamuoyu yoklaması, bütün bu dinamiklerin sonucunu yansıtmaktadır. Sonuçların son derece çarpıcı olduğunu ve mantık ötesi bir sınıra dayandığını teslim etmek gerekir. Söz gelimi, Pew Küresel Tutumlar Araştırması (Pew Global Attitudes Survey) kapsamında her yıl tekrarlanan kamuoyu yoklamaları, son on yıl boyunca Türkiye’nin Müslüman ülkeler arasında ABD’ye karşı en eleştirel ülke olarak sürekli öne çıktığını ve bu konuda Filistinlileri bile geride bıraktığını göstermektedir.⁵² Öte yandan, ABD’deki Alman Marshall Fonu’nun yürüttüğü “Atlantik Ötesi Trendler 2008” araştırması, Türk milliyetçi-liğinin ne kadar güçlü olduğunu yansıtmaktadır: 100 dereceli bir termometre ölçeğinde Türkiye kendisini 80 derecede görürken, ABD’ye beslediği sıcaklık 14 derecenin üzerinde değildir.⁵³ Başkan Obama’nın başarılı Türkiye

51. *Hürriyet* gazetesinin, Amiral Michael Mullen’in 4 Eylül 2010’da Ankara’da düzenlediği basın konferansıyla ilgili haberinde yer almıştır.

52. Araştırma sonuçlarının tamamı için bkz: www.pewglobal.org

53. “Transatlantic Trends: Key Findings 2008”, <http://www.transatlantictrends.org>

gezisine ve verdiği dostane mesajlara rağmen, Türkiye'nin Obama etkisine hayli duyarsız olduğunun da altı çizilmelidir. Nitekim, "Atlantik Ötesi Trendler 2009" araştırması, "Türklerin Obama'ya güveninin, ABD'ye, Amerika'nın küresel liderliğine ve NATO'ya desteğinin, araştırmanın yürütüldüğü ülkelerde en düşükler arasında yer aldığı"nı ve beş Türk'ten sadece birinin ABD hakkında olumlu bir görüşe sahip olduğunu ortaya koymuştur.⁵⁴ Aynı araştırmada, bu tavrın, Türkiye'de giderek büyüyen ve AB'nin Türkiye'nin olası üyeliği karşısındaki belirsiz – hatta belki düpedüz olumsuz – tutumunun tetiklediği "Avrupa hüsraniyla" yakından bağlantılı olduğu kolayca gözlenebilmektedir. Türkiye-AB ilişkilerinin umulduğu gibi gitmemesi ve Türkiye-ABD ilişkilerinde bir atılım olmaması, bu tavrı 2010'da daha da keskinleştirmiştir. Nitekim, "Atlantik Ötesi Trendler 2010" araştırması, Türk kamuoyunun Avrupa'dan belirgin bir şekilde uzaklaştığını ortaya koymaktadır: AB ülkeleriyle işbirliğine destek bir yıl içinde yüzde 22'den yüzde 13'lere düşerken, ABD ile işbirliğine destek çok hafif bir artış göstererek, yüzde 4'ten yüzde 6'ya yükselmiştir. Başkan Obama'nın uluslararası politikalarına verilen onaya gelince, düşüş son derece keskindir: 2009'da yüzde 50 olan bu oran, 2010'da yüzde 28'e gerilemiştir. Bunun temelinde, Obama yönetiminin şimdiye kadar sonuç vermeyen Ortadoğu politikasının yarattığı düş kırıklığının ve Türk kamuoyunun bölge meselelerine artan duyarlılığının bulunduğu kuşku yoktur.⁵⁵ Ayrıca, Pew Araştırma Merkezi'nin Arap Baharı'nın ABD'nin imajı üzerindeki etkisini ölçmek için 2011 yılında yürüttüğü araştırma, Türkiye'de "ABD'ye Olumlu Bakma ve Obama'ya Güven" oranının 2010 yılından bu yana 7 puan düşerek, yüzde 17'den yüzde 10'a gerilediğini göstermektedir.⁵⁶

Türkiye'deki Amerikan karşıtlığı, Amerikan karşıtlığının farklı biçimlerini irdelemek amacıyla geliştirilen yeni bir tipoloji içinde ele alındığında, a) "ulusal egemenlikçi Amerikan karşıtlığı" ve b) "geçmişten miras kalan Amerikan karşıtlığı" olarak sınıflandırılabilir.⁵⁷ Ulusal egemenlikçiler için, ulusal kimlik ve egemenlik –

54. "Transatlantic Trends: Key Findings 2009", U.S. German Marshall Fund, s. 4-5.

55. Rakamlar "Atlantik Ötesi Trendler 2010"dan alınmıştır; <http://www.transatlantictrends.org>

56. Pew Araştırma Merkezi, Pew Küresel Tutumlar Projesi, "Obama'nın Müslüman Dünyadaki Sınırı", <http://pewglobal.org/2011/05/17/arab-spring-fails-to-improve-us-image/?scr=pp-fo>.

57. Tipoloji için bkz. Peter Katzenstein ve Robert O. Keohane (der.), *Anti-Americanisms in World Politics*, (Ithaca ve Londra: Cornell University Press, 2007), özellikle de, "Varieties of Anti-Americanism: A Framework for Analysis" başlıklı bölüm.

– bilhassa bunlardan ikincisi uzun bir mücadeleden sonra elde edildiğinden – her şeyin üzerinde bir değerdir. Güçlü bir devlet geleneği de önemlidir. Bunların üçü de, güçlü milliyetçilik geçmişi, hâlâ canlılığını koruyan Kurtuluş Savaşı anıları ve ülkenin saygınlığını devlet kurumlarının gücüyle ilişkilendiren kamuoyu algısı düşünüldüğünde, Türkiye için büyük ölçüde geçerlidir. Sonuçta, Kıbrıs'ta ve yakın zamanda Irak'ta yürütülen bazı ABD politikalarının Türkiye'nin ulusal egemenliğine zarar verdiği yönünde bir algı oluşmuş olduğu söylenebilir. “Geçmişten miras kalan Amerikan karşıtlığı” ise geçmiş ihtilaf konularının ya da daha çok, “ABD'nin söz konusu ülkeye yaptığı haksızlıkların” neden olduğu infialden kaynaklanmaktadır ki, Türkiye özelinde bunun en son örneği Süleymaniye olayı olmuştur. Uzmanlar, bu tip Amerikan karşıtlığının, daha kurumsallaşmış başka bir Amerikan karşıtlığıyla pekişmediği takdirde, zaman içinde azalabileceği görüşündedirler.⁵⁸

Washington Diyalektiği: Eleştiri ve Destek

Washington'ın günümüzdeki Türkiye algısı, önemli destek ve – kimi zaman haklı, kimi zaman haksız – eleştiri unsurları içeren bir özelliğe sahiptir. 2003'teki Irak krizine kadar, Washington'da tek bir perspektiften görülen Türkiye, esas olarak Kıbrıs meselesi nedeniyle ikili ilişkilerde zaman zaman yaşanan güçlüklerle rağmen, Batı kampı içinde yer alan eski bir müttefik olarak algılanmıştır. Bu algı hem Cumhuriyetçi, hem de Demokrat Parti için geçerli olmakla birlikte, Soğuk Savaş dinamiklerinin, ardından da birinci Körfez Savaşı sırasındaki Türk-Amerikan işbirliğinin doğruladığı bölgesel stratejik argümanlara daha duyarlı olan Cumhuriyetçi Parti'nin, geleneksel olarak Türkiye'ye daha olumlu yaklaşmış olduğu bir gerçektir. Demokrat yönetimlere gelince, ağırlıklı olarak seçmen tabanlarının parçası olan etnik lobiler ve demokrasi ve insan hakları konusundaki duyarlılıkları nedeniyle başlangıçta Türkiye'ye karşı genel olarak daha mesafeli bir yaklaşım sergilemişlerdir. Ancak, iktidar olduklarında hemen hemen her seferinde Türkiye'nin bir müttefik olarak stratejik öneminin ayırdına varmış ve silah ambargosu yahut Ermeni

58. a.g.y., s. 37.

meselesi gibi bu ülkenin çıkarlarına aykırı olabilecek kararlarda pek çok kez Kongre'yle mücadele etmişlerdir.⁵⁹

Bu yerleşik düzen, TBMM'nin, Amerikan birliklerinin Irak'ı işgal planı çerçevesinde Türk topraklarından geçmesine izin vermediği 2003'te bozulmuştur. Bu olay, esas olarak hükümetin eleştirisine odaklanan Türkiye aleyhtarı bir retorüğün başlangıcını belirlemiştir. Çok dillendirilen, ancak son Mavi Marmara olayına ve Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'nde İran'a getirilecek yaptırımlara ret oyuna rağmen hâlâ oldukça marjinal kalan bu olumsuz Türkiye algısı, İsrail lobisinin aşırı unsurlarının desteğini aldıktan sonra, Kongre'de de etkisini göstererek birdenbire güçlenmeye başlamıştır. Kongre saflarından, Türkiye'nin eylemlerini "yüz kızartıcı" olarak niteleyen ve İran'la yakınlaşma ve İsrail'e düşmanlık politikasını sürdürmesi halinde bunun bir bedeli olacağı konusunda Ankara'yı uyararak daha sert sesler de yükselmiştir.

Bu kesimlerin karşısında ise, Türkiye hakkında duygusallıktan uzak, çok daha kapsamlı ve nesnel tahlil ve gözlemler yapan liberal çevrelerin, akademisyenlerin ve bağımsız düşünce kuruluşlarının yer aldığı göze çarpmaktadır. Bu kesimler arasında, kendine daha güvenli ve ekonomik açıdan daha istikrarlı bir Türkiye'nin uluslararası sahnede boy göstermekte olduğuna ilişkin genel bir görüş birliği vardır. Bazıları bunu yeni Osmanlıcılık ya da bağılantısızlığın yeni bir biçimi olarak görürken, diğerleri, dinsel aidiyet ve yakınlıklardan çok yükselen bir ulusal gururdan güç alan bir "Türk de Gaulle'cülüğü" olarak adlandırmaktadırlar.⁶⁰ Mevcut durumda, bazı uzmanlar yönetimin hâlen bu iki kampın arasında bir yerde durduğunu ileri sürmektedirler. Bu görüşe göre, Obama yönetiminin kilit isimleri, Türkiye'nin dış politikasını rasyonel bir şekilde analiz etmekte ve "İslâmcı" ya da "Batı yanlısı" gibi yüzeysel kategorileştirmelere gitmek yerine, olaya ulusal çıkarlar perspektifinden bakarak, İran, İsrail ya da Hamas gibi meselelerde Amerikan ve Türk ulusal çıkarlarının birbirinden ayrıldığını teslim etmektedirler. Bununla birlikte, Kongre tarafından

59. Birinci ifadeyi Temsilciler Meclisi üyesi New York milletvekili Demokrat Eliot Engel, ikincisini ise Temsilciler Meclisi üyesi Indiana milletvekili Cumhuriyetçi Mike Pence, Mavi Marmara baskını ortasında Temsilciler Meclisi'nde düzenlenen bir basın toplantısı sırasında kullanmıştır. Kaynak: *Cumhuriyet* gazetesi, 18 Haziran 2010.

60. Bkz. Ian Lesser, "Nonalignment Revisited" ve Ömer Taşpınar "Rise of Turkish Gaullism", *Policy Notes*, The Washington Institute for Near East Policy (Washington Yakındoğu Politika Enstitüsü), Sayı 3, Ocak 2011, s. 7-9 ve 10-12.

sergilenecek aşırı olumsuz bir tavrın, Türkiye'yle ilişkilere ciddi biçimde zarar verebileceğinden çekinmektedirler. Dolayısıyla, yönetimin, bir yandan Türkiye'yle birleşme noktalarına odaklanan pragmatik bir al-ver ilişkisi yürütürken, Kongre'yi yatıştırması muhtemeldir.⁶¹ Öte yandan, Türkiye'de demokratikleşme süreci bağlamında hâlâ sorun oluşturan konuların – ki basın özgürlüğü bunların başında gelmektedir – Obama yönetimi tarafından giderek açık biçimde eleştirilmesi, Türk-Amerikan ilişkilerinde de Avrupa ile olduğu gibi değerler politikası unsurunun öne çıkabileceğini göstermektedir. İkili ilişkiler açısından bu durumun haksız eleştiri ve kayıtsız şartsız destek arasında diyalektik anlamda sağlıklı bir sentez oluşturduğu ileri sürülebilir.

Gözlem 5: Obama yönetimi Türkiye'yle bir Model Ortaklık geliştirmek istiyorsa, salt pragmatik bir ilişki bu konseptin içeriğini doldurmaya yetmeyecektir.

Son olarak, alternatif bir görüşe göre, Obama yönetimi, bilhassa Türkiye'ye karşı tutumuyla, dış politika alanında popülist eğilimlere ve çıkar gruplarının baskısına zaten taviz vermektedir: “Washington, Türkiye ile İran'ın 17 Mayıs'ta imzaladığı yakıt takas anlaşmasını – daha geniş bir müzakerenin önemli bir ilk adımı olarak – memnuniyetle karşılamak yerine, zaman kaybettirici bir girişim olarak reddetmiş ve Güvenlik Konseyi'nin İran'a yeni yaptırımları desteklemesini sağlamak üzere harekete geçmiştir... İsrail'in 31 Mayıs'ta Gazze'ye yardım filosuna düzenlediği baskının ardından... Obama, İsrail'in konvoyu saldırısını kınamak yerine, Türkiye'nin aleyhinde tavrı alma gafletine düşmüştür. Bu çok vahim bir hatadır... Gerçekte, sadece İran'la krizi çözmesi durumunda değil, ABD'nin Afganistan batağından kurtulmasında da, Türkiye'nin büyük yardımı olabilir. Afganistan'daki Türk kuvvetleri ve müteahhitleri... bu ülkede varlığı olumlu karşılanan tek yabancılarıdır. Obama, baskılara boyun eğerek bu avantajı boşa harcama tehlikesiyle karşı karşıyadır...”⁶²

61. Ömer Taşpınar, “Türkiye Masaya Güçlü Gelmeli”, *Sabah* gazetesi, 21 Haziran 2010.

62. Ortadoğu analisti Patrick Seale, “Obama's Foreign Policy Blunders”, *Middle East Online*, 14 Haziran 2010.

Elbette, böyle bir sonuca varmak için henüz çok erkendir. Şu an için, Washington'ın Türkiye algısı henüz iki kamp arasında belirsizliğini korumaktadır. Bu belirsizlik, dış politika lobilerinin Kongre üzerindeki daimi etkisi ve Demokratlar ile Cumhuriyetçiler arasında büyüyen ideolojik ayrılıkla ilişkili görünmektedir. Ayrıca, Amerikan kamuoyunun dış politika konusundaki bilgisizliği ve/veya ilgisizliği, bilhassa kriz dönemlerinde, siyasetçilerin manipülasyon marjını genişletmektedir.⁶³

Türkiye ile ilgili olarak, yakınlarda yapılan bir kamuoyu yoklaması, “duygular” skalasında ortalama yüzde 49’la “tarafsızca yakın” seçeneğini tercih etmiş olan Amerikalıların, şu an için Türkiye’ye karşı oldukça mesafeli ve kuşkucu olduğunu göstermektedir. Öte yandan, Türkiye, araştırmanın kapsadığı tüm ülkeler arasında, şu anki etki ve gelecek on yıl içindeki etki derecelendirmesinde en düşük puanları almaktadır (10 puanlık bir skalada sırasıyla 3,9 ve 4,4).⁶⁴ Bu rakamlar, Türkiye’nin etkisinin gelecek on yıl içinde bir ölçüde yükselmesinin beklenebileceğini göstermekle birlikte, Türkiye’nin ABD için “çok önemli” bir ülke olmadığına işaret etmektedir. Nitekim, halkın sadece yüzde 10’u Türkiye’yi “çok önemli” bir ülke olarak görürken, yüzde 42’si Türkiye’nin “bir ölçüde önemli” olduğu görüşündedir. Türkiye’nin dış politikada artan bağımsızlığından endişeli görünmeyen Amerikalıların yüzde 69’u bunu, “ABD’ye o kadar bel bağlamadıkları için genelde iyi” bulurken, yüzde 28’i “ABD’nin desteklemediği şeyler yapmaları ihtimali yükseleceği için genelde kötü” bulmaktadır.⁶⁵ Bütün olarak alındığında, bu, Türkiye’yle ilgili net bir görüşün ya da özel bir yakınlığın söz konusu olmadığı, tarafsız bir mesafe tablosudur. Dolayısıyla, güçlü çıkar grupları, Kongre üyeleri ve/veya medya tarafından yansıtılan olumsuz – ya da, aynı şekilde olumlu – algılar, Türkiye’yle ilgili olarak yönlendirmeye hâlâ çok açık olan Amerikan kamuoyunu kolayca etkileyebilir. Bu bir yandan bir avantaj oluşturmakla birlikte, diğer yandan, Türkiye’ye karşı eleştirel bir tutumu olan grupların güçlü etkisi karşısında, ABD’deki Türk lobiciliğinin şu anki sınırlı etkinliği düşünüldüğünde, ciddi bir sorun teşkil etmektedir.

63. Zbigniew Brzezinski, “From Hope to Audacity...”, a.g.y., s. 29-30.

64. Global Views 2010, “Constrained Internationalism: Adapting to New Realities”, 2010’da yapılan bir Ulusal Kamuoyu Yoklaması’nın sonuçları, The Chicago Council on Global Affairs (Chicago Global İlişkiler Konseyi), 2010, s. 72-73.

65. a.g.y., s. 73.

Gözlem 6: Türkiye ile ABD arasında şu an mevcut olan “algı boşluğu”, ağırlıklı olarak olumsuzu öne çıkarmaktadır ve bu boşluk, giderilmemesi halinde, uzun vadeli ikili ilişkilerde belirleyici bir faktör haline gelebilir.

Kongre’de gerilimin yükselmesinde etkisi olan son olaylara gelince, bazı işaretlerin gösterdiği gibi, yine de diplomasi ve sağduyu bir kez daha galip gelebilir. Türkiye ve İsrail’in, BM himayesinde yürütülen Mavi Marmara olayıyla ilgili soruşturmaya katılmayı kabul etmesi – iki taraf da soruşturma komisyonuna birer temsilci göndermiştir –, son zamanlarda herkesin önünde birbirlerine sert suçlamalar yapmaktan kaçınıyor olmaları ve Türkiye’nin ABD’deki İsrail lobisiyle diyalog kurma çabaları, a) Türkiye-ABD ilişkileri için olumlu gelişmeler olarak ve b) Türkiye ile İsrail’in ilişkilerini daha fazla zedelememe yönündeki karşılıklı iradelerinin bir işareti olarak yorumlanabilir. Bu bağlamda, Obama yönetimi şu ana kadar, sürece yadsınamaz bir katkıda bulunmuştur.

Öneriler

Uzun yıllar boyunca Soğuk Savaş kaygılarının egemen olduğu “stratejik ortaklık” döneminden sonra, 11 Eylül ertesinde yaşananları geride bırakarak önümüzdeki dönemde Türk-Amerikan ilişkilerinin, iki halkın ortak özlemlerini yansıtan çok daha yüksek ve kapsamlı bir düzeye taşınmaya ihtiyacı vardır.

Amerikan zihniyetinde her şeyden önce, siyaset ve ekonomide olduğu gibi, insana dair diğer tüm alanlarda da özgürlük tutkusunu egemendir. Bu ülke bağımlılıktan kurtulan ve özgür olmak isteyen kozmopolit bir halklar topluluğu tarafından kurulmuştur. Türk halkı da evrensel anlamda özgürlüğü arzulamakta ve ekonomik ve siyasî bağımsızlığına büyük önem vermektedir. Nitekim, Türkler tarih boyunca asla başka bir halkın egemenliği ya da yönetimi altında yaşamamışlardır. En son ve en uzun ömürlü Türk imparatorluğu olan Osmanlı İmparatorluğu, ırklarından ve dinlerinden bağımsız olarak varlıklarını sürdüren ve fırsat özgürlüğünden yararlanan pek çok farklı kökenden gelen halkın oluşturduğu bir topluluktur. Kısacası, Türkler ve Amerikalılar ortak geçmişlerine, değerlerine ve ideallerine dayanan yeni bir ilişki dokusu kurabilirler. Türkiye yükselen ekonomisi ve genç nüfusuyla, gerçekten de dünyanın bu önemli bölgesinde, ABD ile işbirliği içinde, ekonomik ve siyasî özgürlüğün başını çekebilir. İki ülkenin de bu “özlem ortaklığı”ndan ekonomik ve siyasî olarak kazanacakları çok şey vardır.

Bu çerçevede, Türk-Amerikan ilişkilerinin geleceğinin, öngörülmesi güç kısa ve uzun vadeli gelişmelerden etkilenebileceği söylenebilir: a) ABD’de 2012 seçiminin sonucu; b) Ortadoğu’daki gelişmeler; ve c) iki tarafın – ayrı ayrı ve birlikte – hatalarını onaran politikalar uygulamaya ne ölçüde istekli olacağı, gibi etkenlerin ilişkileri belirleyici rol oynayacağı açıktır.

Bu son noktayla ilgili olarak, ABD ve Türkiye'nin uzun bir geçmişi olan ittifaklarını onarmaya devam etmek ve 21. yüzyılın çözüm bekleyen sorunlarına birlikte göğüs germek amacıyla ciddi ve uyumlu bir çaba göstermeleri gerektiği bellidir. Bu doğrultuda yapılabilecek öneriler şunlardır:

Türkiye için Öneriler

- Her şeyden önce, Türkiye demokratikleşme sürecini bütünüyle tamamlamalıdır. AB'ye katılım sürecinin başlamasından bu yana, Kopenhag kriterleri doğrultusunda sistemi demokratikleştirmeyi amaçlayan anayasa değişiklikleri ve yasal “uyum paketleri” ile reformlara girişildiği yadsınamaz. Yine de, reformların hayata geçirilmesinde hâlâ ciddi sorunlar vardır. Avrupa Komisyonu “Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu”nda, güvenlik güçlerinin sivil denetimi ve yargı reformu gibi alanlarda kayda değer ilerlemelere ve işkence ile kötü muamelenin önüne geçmek için sürdürülen çabalara rağmen, Türkiye'nin, başka sorunların yanı sıra, İstanbul'daki Rum Ortodoks Patrikhanesi meselesi dâhil azınlık haklarına ve basın özgürlüğüne yaklaşımının hâlâ ciddi endişe yarattığına işaret edilmektedir. Birinci noktada, Türk hükümetinin azınlık vakıflarına ait malların iadesi/tazmini konusunda yapmış olduğu son girişimler her ne kadar övgüye değer olsa da, Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması gibi konular halen çözüm beklemektedir. İkinci noktaya gelince, rapor, gazetecilere karşı açılan dava sayısının fazlalığına ve basın üzerindeki gereksiz siyasî baskılara dikkat çekmektedir.⁶⁶ ABD Dışişleri Bakanlığı da, Türkiye hakkındaki 2010 İnsan Hakları Ülke Raporu'nda bu endişeleri doğrulamıştır.⁶⁷ Bu eleştiriler geçerliliğini korumaya devam etmektedir. Türkiye bu sorunları, sadece kendi halkının bekası için değil, Avrupa'yla daha fazla entegre olmasını ve AB ülkeleri ile ABD tarafından daha güvenilir ve öngörülebilir bir müttefik olarak kabul edilmesini sağlayacağı için de çözmek durumundadır. Bu, Türkiye'nin Ortadoğu ve Orta Asya'ya örnek teşkil ederek yol göstermesini de sağlayacaktır: Demokratikleşme süreci dinsel azınlıklarla

66. Avrupa Komisyonu, “Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu”, Brüksel, 9 Kasım 2010, SEC (2010)1327.

67. ABD Dışişleri Bakanlığı, “İnsan Hakları Ülke Raporları – Türkiye”, 2010, s. 15.

ilgili askıda bekleyen sorunların çözümünü kapsamalldır. Gelecek için en büyük sınavı oluşturan Kürt sorununun vakit kaybetmeden çözümünü de hedeflemelidir. Demokratikleşme ayrıca, Türkiye için ve Türkiye'nin komşu ülkelerle ve ABD ile ilişkileri açısından hayati önemdeki Kürt sorununun çözümünün olmazsa olmaz koşulu olduğundan, güvenlik meselesiyle de doğrudan bağlantılıdır.

- Türkiye saygı duyulan bir bölgesel güç olmak istiyorsa, tüm komşularına eşit mesafede kalmaya özen göstermeli ve mevcut çatışmalarda taraf olmaktan kaçınmalıdır. Son dönemde Türkiye'nin İsrail'e karşı tutumunun sertleşmesinin bu yaklaşımla çeliştiği düşünülebilir. Tabii şurası unutulmamalıdır ki, Türkiye'nin tavır değişikliğini, İsrail'in Filistin topraklarında devam eden işgali ve Gazze'de yürüttüğü askeri operasyonlar tetiklemiştir. Tırmanan gerilimin ürünü olan Mavi Marmara olayı, iki taraf için de son derece esef vericidir. İsrail bu olayı onarmak için elinden geleni yapmalı, Türkiye de bu ülkeyle ilişkilerinde akılcı bir tavırdan ödün vermemelidir. Neredeyse tüm Arap dünyasının özgürlük ve demokrasi arayışı içerisinde ayaklandığı bu günlerde Türkiye, diğer bölgesel ortaklarının demokrasi ve insan hakları alanındaki yetersizliklerini de göz ardı etmemeli ve bu yöndeki özelemlerini desteklemeye devam etmelidir. Böyle bir yaklaşımın, bu açılardan Türkiye'nin saygınlığına ve inandırıcılığına katkıda bulunacağı kesindir.
- Ciddi engellere rağmen, Türk diplomasisi, kamuoyu önünde çok ses getiren, lakin hâlâ sürüncemede olan Ermenistan'la imzalanan Protokoller'in TBMM onayına sunulması ya da Türkiye-AB ilişkileri çerçevesinde çözümsüzlüğü devam eden Kıbrıs meselesi gibi bir türlü sonuçlandırılmayan süreçler başlatmaktan ziyade, başlattığı süreçleri tamamlamaya odaklanmalıdır. Bunların tarihsel duyarlılık kadar siyasî cesaret de gerektiren hassas meseleler olduğu doğrudur, ancak Türkiye'nin bu problemleri mutlaka çözmesi gerektiği de yadsınamaz bir gerçektir. Zira, a) bunlar kendi başlarına çok önemli meselelerdir; b) Türkiye-ABD ve Türkiye-AB ilişkileri üzerinde doğrudan bir etkileri vardır ve c) Türkiye'nin siyasî inandırıcılığı için bir sınav oluşturmaktadırlar. Öte yandan, bu

sorunların çözümü asgari ölçüde gerçekçi olmayı gerektirmektedir. Söz gelimi, Dağlık Karabağ meselesinin öngörülebilir gelecekte çözülebileceğini ummak ve bunu Ermenistan'la imzalanan Protokoller'in TBMM'den geçmesi için bir önkoşul olarak öne sürmek, en hafif ifadeyle aşırı bir iyimserliği yansıtmaktadır. Kıbrıs sorununa gelince, – AB ile Gümrük Birliği'nin Güney Kıbrıs'ı da kapsayacak şekilde genişletilmesini gerektiren – Ankara Protokolü'nün bir türlü uygulamaya konmaması, kaçınılmaz olarak Türkiye'nin AB'ye katılım sürecini uzatmaktadır. Kıbrıs meselesinin AB üyeliğinin önündeki başlıca engellerden biri olmaya devam edeceği açıktır. Bu sorun son yıllarda Türkiye-ABD ilişkilerinde marjinal bir yer tutmakla birlikte – ABD Temsilciler Meclisi 28 Eylül 2010'da Kuzey Kıbrıs'ta ibadet yerlerinin korunması ve dinsel özgürlüklere saygı gösterilmesi çağrısında bulunan bir kararı onaylamıştır – sorunun çözümü, NATO-AB işbirliğinin gelişmesine katkıda bulunmak ve Türkiye'de Atlantik ötesi topluluğa karşı daha uzlaşmacı bir hava yaratmak suretiyle iki ülke arasındaki ilişkileri de olumlu etkileyecektir.

- Türkiye'de Amerikan siyasî sisteminin ve kültürünün yeterince anlaşılmamış olması, sık sık yanlış algılamalara ve değerlendirmelere yol açmaktadır. Bu durum, bu alanda nesnel, ciddi ve bilimsel araştırmalar yapılması gerektiğine işaret etmektedir. Türkiye'de ilgili bakanlıklar, üniversiteler ve düşünce kuruluşları iki ülkeyi ilgilendiren konularda ikili konferanslar ve toplantılar düzenleyerek yapıcı bir rol oynayabilirler. Bunun yanı sıra, üniversitelerin Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi bölümlerinde Amerikan siyasal sistemi ve ABD dış politikası üzerine derslerin yaygınlaştırılması faydalı olabilir. Ayrıca, bu konularda daha fazla sayıda Türkçe araştırma ve rapor yayınlanmalıdır. Bu, sadece kamuoyunun genel bilgi düzeyini yükseltmekle kalmayacak, özellikle günümüz diplomasisinde devlet dışı aktörler giderek daha fazla rol oynadığından, uzun vadede ikili ilişkilerde ciddi bir engel oluşturma ihtimali olan, çoğunlukla irrasyonel bir Amerikan karşıtlığının etkisini de zayıflatacaktır.
- Amerikan siyasî sisteminin kendine has özellikleri ve Türkiye'nin bu ortamdaki rakiplerinin lobi olarak etkisi ve kullandıkları

yöntemler göz önüne alındığında, Ankara'nın Washington'da, iyi örgütlenmiş, etkili bir lobi oluşturması gerekmektedir. Ancak, bunun önünde iki engel vardır: ABD'de sayıca önemli bir Türk seçmen kitlesinin bulunmaması ve şimdiki Türk lobisinde hâlen Türkiye'de yaşanmakta olan kutuplaşmayı yansıtan ikibaşlılık. Sonuçta, Türkiye Washington'da belli bir mutabakatı yansıtan tek bir sese sahip olmak yerine, iyice kutuplaşmış olan siyaset dünyasının farklı fraksiyonları tarafından temsil edilmekte ve bunlar dikkat çekmek için birbirleriyle yarışırken farklı görüş açılarını iletmeye çalışmaktadırlar. Bunun sonucunda, Amerikan kamuoyu için kafa karıştırıcı nitelikte "Türkler arası" ideolojik bir tartışma ortaya çıkmaktadır. Oysa, Türkiye'nin profesyonel biçimde örgütlenmiş, daha tutarlı bir lobi faaliyetine ihtiyacı olduğu kesindir. Ayrıca, Türkiye'de Amerikan siyasî sistemine ilişkin tekdüze bir algının olması, Türk diplomasisi ile Kongre arasında diyalogun bugüne kadar ihmal edilmesine yol açmıştır. Buna ilaveten, karşılıklı etkileşim büyük ölçüde hükümetler arası alana hapsediğinden, hükümet dışı temaslar yetersiz bir düzeyde kalmıştır. Atlantik'in her iki yakasındaki düşünce kuruluşları ve üniversiteler arasında kurumsallaşmış temaslar, Türk ve Amerikan sivil toplumları arasında kültürel işbirliğine ve diyaloga katkıda bulunacaktır. Bütün bu eksiklikler giderilirken, "rakip" etnik lobilerin bulunmadığı ya da etkili olmadığı eyaletlerde lobicilik faaliyetleri başlatmak, Türkiye'yi tanıtmanın iyi bir yolu olabilir.

- Türkiye'de gerek hükümet gerekse özel sektör, Türk-Amerikan ilişkilerinin ekonomik boyutunu geliştirmekte ve iki ülke halkının paylaştığı girişimcilik ruhundan yararlanmakta şimdiye kadar başarısız olmuştur. Artık G-20 üyesi olan ve global ekonomik krizi nispeten zararsız atlattığı hızla büyümekte olan bir ekonomiye sahip Türkiye, şu konularda azami çaba göstermelidir: a) ABD'ye ihracat payını artırmak; b) doğrudan yabancı yatırımların ve portföy yatırımlarının yanı sıra, özellikle enerji, savunma ve bilişim teknolojisi alanlarında teknoloji transferi için tercih edilen bir ülke olarak tanıtımını yapmak; c) Irak, Afganistan ve Filistin için bir imar gücü olarak Türk müteahhitlik sektörünü desteklemek; d) global ekonomi politikalarıyla ilgili meselelerde G-20'deki konumunu ABD

ile işbirliği içinde kullanmak ve uluslararası finans kuruluşlarındaki konumunu güçlendirmeye çalışmak; e) uluslararası iş dünyası için bölgesel bir merkez olarak gelişmek ve tanıtımını yapmak.

ABD için Öneriler

- ABD, Türkiye’de demokratikleşme sürecinin derinleşmesini kesin ve açık bir şekilde desteklemeli ve demokratik yollarla seçilen, temel hak ve özgürlüklere olduğu kadar hukukun üstünlüğüne de saygılı her hükümetle işbirliği yapmalıdır. Bu süreç, liberal olmayan bir demokrasiyi nihayetinde gerçek bir liberal demokrasiye dönüştüreceği ve sadece sözde değil, özde de Batı’ya bağlayacağı için, Türkiye için büyük önem taşımaktadır. ABD, Türkiye’de hakları, özgürlükleri ve hukukun üstünlüğünü desteklemekle, a) Türk halkının daha iyi bir yaşam seviyesine kavuşmasına yardım etmiş; b) ABD iç ve dış politikasında değerlerin önemini göstermiş; ve c) Avrupa’yı münhasıran insan haklarıyla, ABD’yi ise kaba kuvvetle özdeşleştiren bir yanlış algılamının önüne geçmiş olacaktır: ABD dünyanın dört bir yanında insanların kalplerini ve akıllarını kazanmakta Amerika’nın elindeki başlıca kozun yumuşak güç olduğunu göz ardı etmemelidir.
- Bunun doğal bir sonucu olarak, ABD Türkiye’nin AB’ye üyelik girişimini desteklemeye devam etmelidir. Avrupa, 1999 yılından beri Türkiye’nin demokratikleşme sürecinin ardındaki kilit faktör olmuştur, ancak o zamandan beri süreç bazı alanlarda duraksadığından, ağırlığını belli ölçüde kaybetmiştir. Yine de, Türkiye’de tüm hızıyla süren Avrupalılaştırma olgusu ve son yıllarda Türk sivil toplumundaki benzersiz uyanış sonucunda, bu sürecin artık sadece yukarıdan aşağıya – yani devletten topluma – değil, aşağıdan yukarıya – yani toplumdan devlete – doğru da işlediği gözlemlenmektedir. Washington’ın AB üyeliğine desteği, sadece bir “birleşme noktası” ve Türkiye ile ABD arasındaki dostluğun somut bir kanıtını oluşturmakla kalmamakta, şu an için Türkiye’nin üyeliğine olumsuz ya da en azından isteksiz yaklaşan AB üzerindeki baskının sürmesine de yardımcı olmaktadır. Ancak, Türkiye konusunda siyasî

baskı Avrupa başkentlerinde sık sık ters teptiğinden, Amerikan yönetimi açısından ihtiyatlı bir diplomasi daha uygun olabilir ve uzun dönemde daha iyi sonuçlar verebilir.

- Kürt sorunu Türkiye'nin iç istikrarı ve dış güvenliği için hayati önem taşımaktadır. PKK'ya karşı uzun zamandır sürdürdüğü mücadelede Avrupa ve ABD'den zaman zaman destek görmemesi, Türkiye'yi hayal kırıklığına uğratmış ve bu, Batı'ya karşı büyüyen bir kuşku oluşturmuştur. ABD, ancak 2007'de Türkiye'nin kaygılarının farkına varmış ve PKK'ya karşı daha sert bir tutum benimseyerek, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne harekât istihbaratı sağlamaya ve askerî operasyonlara destek vermeye başlamıştır. Bunun, doğru karar olduğuna kuşku yoktur. Nitekim, bu kararın Ankara'nın uzun zaman tabu olarak gördüğü Kürdistan Bölge Yönetimi ile Türkiye arasındaki yakınlaşma açısından olumlu sonuçları olmuştur. ABD, Bağdat'taki merkezi yönetim ile Kuzey Irak'taki Kürt yönetiminden, Irak topraklarından düzenlenen PKK operasyonlarına kalıcı olarak son verilmesinde kolaylaştırıcı rol oynamalarını ve en az bunun kadar önemli bir mesele olan Kerkük'ün gelecekteki statüsüyle ilgili problemin çözümüne katkıda bulunmalarını isteyerek, sürece dolaylı olarak da katkıda bulunabilir.
- Obama yönetimi eğer, a) Ortadoğu'yu büyük ölçüde istikrara kavuşturmayı; b) Filistin halkının yıllardır maruz kaldığı haksızlık ve ıstırapın bitmesine yardımcı olmayı; c) İsrail halkı üzerinde devam eden güvenlik tehdidini ortadan kaldırmayı; d) İslâm dünyasında ABD düşmanlığına son vermeyi; e) Filistin'i bağımsız bir devlet olarak tanıyan ülkelerin sayısının giderek arttığı göz önünde bulundurulursa, İsrail'in daha da tecrit olmasının önüne geçmeyi; ve f) yakınlarda İsrail ile Türkiye'yi karşı karşıya getiren, daha önce benzeri görülmeyen ve yeni tür bir tehlikeye işaret eden ihtilafta olduğu gibi, çatışmanın bölge içi ilişkilere sıçramasını önlemeyi istiyorsa, Ortadoğu barış süreci başlıca önceliği olmalıdır. Bu son noktaya bağlı olarak, Washington müttefikler arası diplomasiyi yürütürken dikkatli olmalı ve akılcı davranarak, bir müttefik için bir diğerini gözden çıkarmamalıdır.

- Ülkeleri dost ya da düşman olarak sınıflandırarak, her şeyi ak/kara olarak gören ve havuç-sopa politikası gibi çağdışı diplomatik araçlara bağlı Soğuk Savaş türü bir vizyon terk edilmeli ve yerini eşitler arası daha açık ve olgun bir diyaloga bırakmalıdır. Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihi başlı başına, sopa göstermenin nasıl çoğunlukla ters teptiğini gösteren bir örnek teşkil etmektedir. Bizzat Başkan Obama'nın belirttiği gibi, dünya giderek daha çok kutuplu bir hal alırken ve bölgesel lider konumundaki ülkelerin sayıları gün geçtikçe artarken, ABD'nin baskı yaparak değil, örnek olarak başı çekeceği bir yeniden düzenleme gerekmektedir.
- Türk-Amerikan ilişkilerini daha da iyileştirmek ve Türk kamuoyunun ABD'ye ilişkin yanlış algılarının düzeltilmesine yardımcı olmak amacıyla, kamu diplomasisi güçlendirilmelidir. Daha önce bahsi geçen, Türk kamuoyunun Amerikan sistemi hakkındaki bilgi noksanlığı, komplo teorilerinin yayılmasını kolaylaştırmakta ve ülkede Amerikan karşıtlığının başlıca bileşenlerinden birini oluşturmaktadır. Bu nedenle, nesnel ve gerçek bir Amerika imajını yansıtmak için medyatik, akademik ve diplomatik tüm araçlar seferber edilmeli ve kullanılmalıdır. Özetle, Amerika, komplo teorileri ve kötü niyetlerle içi kolayca doldurulabilecek soyut ve uzak bir kavram olmaktan çıkarak, somut ve erişilebilir bir varlık haline gelmelidir.

İki Taraf için Öneriler

- İki tarafın da imzalamış olduğu, 2006 tarihli, "Türk-Amerikan Stratejik Ortaklığını İleri Götürmek İçin Ortak Vizyon ve Yapılandırılmış Diyalog" başlıklı belgede açıkça söylendiği gibi, "İstişare ve işbirliğimiz, ekonomik ve ticari ilişkilere ve yatırımlara özel bir ağırlık vererek, savunma/askerî işbirliği, bilim ve teknoloji ve kamu diplomasisi çabalarında ve alışverişlerinde, güçlendirilmiş ikili ilişkileri de kapsayacaktır". Dolayısıyla, Türk-Amerikan ilişkilerinin canlandırılması şarttır. Aynı belgede belirtildiği gibi, bütün bunları uygulamak için yapısal istişare mekanizmalarına ihtiyaç olduğu açıktır. Ortak ilgi alanına giren meselelerde uzman düzeyinde istişareler, yönelimleri ve gelişmeleri düzenli olarak irdelemek için politika

planlama istişareleri, daha önce de belirtildiği gibi sivil toplumu, akademisyenleri, basını ve düşünce kuruluşlarını kapsayacak geniş tabanlı bir diyalog ve bunların yanı sıra, Kongre ile Türkiye Büyük Millet Meclisi arasında daha yakın ilişkiler ve Müsteşarlar düzeyinde yılda en az bir kez yürütülecek üst düzey bir gözden geçirme, beş yıl önce öngörülmüş ancak henüz tam olarak kurulmamış olan, birbirini destekleyici yeni kanallardır. “Ortak Vizyon...” belgesinin, Türkiye ile ABD’nin, yeniden canlandırılacak bir ortaklığı inşa etmelerini sağlayacak temeli oluşturduğu açıktır.

- İkili ilişkilerin içerdiği riskler ve hassasiyetler nedeniyle, iki taraf da kriz yönetimine ve hasar kontrolüne öncelik vermelidir. Örneğin, Ankara ile Washington’ın arasının daha da açılmasını önlemenin bir yolu, Türkiye’nin – özellikle, artık 1929 No.lu Karar’a uyduğu düşünülüğünde – BM Güvenlik Konseyi’nde İran’a karşı yaptırımlar konusunda çekimser kalması, ABD’nin de – özellikle, Obama yönetiminin doğru bir kararla ölüm olaylarını kınadığı düşünülüğünde – BM İnsan Hakları Konseyi’nde Mavi Marmara baskını raporu konusunda aynı şeyi yapmaları olurdu. Örneğin, Ermeni meselesine yönelik olarak, kriz yönetme yöntemleri de geliştirilmelidir: Amerikan yönetimi Kongre’den bir kararın çıkmasını önlemeye yönelik çabalarını sürdürmeli, Türk hükümeti de böyle bir kararın onaylanması durumunda kendi kamuoyunun göstereceği tepkiyi yumuşatmaya hazırlıklı olmalıdır.
- Küreselleşme sürecinin temel dayanakları, uluslararası ekonomik refah ve liberal demokrasinin güçlendirilmesidir. Dolayısıyla, a) uluslararası güç aynı zamanda bir ülkenin – evrensel ahlaki değerlere ve normlara saygı da dâhil olmak üzere – ekonomik ve toplumsal düzenine de dayandığından, uluslararası gücün tek ölçütü artık askerî güç değildir; b) devlet dışı aktörler giderek önem kazandığından, ulus-devlet artık uluslararası sistemin tek yapı taşı değildir; ve c) serbest bir iletişim dünyasında uluslar ötesi mekanizmalar hızla geliştiğinden, hükümetler arası ilişkiler artık tek iletişim kanalı değildir. Bu çerçevede, Türk-Amerikan ilişkilerinin, sadece stratejiye dayalı hükümetler arası ilişkileri gözetken bir Soğuk Savaş yapısından kurtulması

ve paylaşılan ortak değerleri kapsayacak bir bakışla temelini genişletilmesi gerektiği açıktır. Gerçekten de, bugünkü ilişkilerle sınırlı kalırsa, Türk-Amerikan ilişkilerinin sağlamlığı ve sürdürülebilirliği, devamlı olarak, koşulların belirlediği stratejik çıkarlara ve kolayca manipüle edilebilecek yanlış algılamalara bağımlı kalacaktır. Dolayısıyla, ABD Türkiye'nin demokratikleşme sürecine Avrupa Birliği kadar önem vermeli, Türkiye ise Amerikan değerlerini bu ülkenin sert gücü kadar dikkate almalıdır. O halde, iki ülkenin de ilişkilerini, kültürel, toplumsal ve normlara dayalı boyutları kapsayacak şekilde geliştirmesi gerekmektedir. Neticede, iki ülkenin görüldüğünden daha fazla ortak yönü vardır: Nitekim "Türk devrimi, 150 yıl önceki Amerikan devrimine benzer biçimlerde şekillenmiştir... İki devrimin de ilkeleri arasında, kaderini tayin hakkı ve her yurttaş – eksiksiz olmasa da – daha geniş hakların tanınması yer alıyordu..."⁶⁸ İki ülkenin, hele bir Model Ortaklık inşa etmeyi hedefliyorsa, 21. yüzyıl güçleri olarak daha fazla evrensel ilke ve ideali paylaşmamaları için bir neden yoktur.

- İki taraf da diplomaside öz kadar üslubun da önemli olduğunun farkına varmalıdır. Bu nedenle, çağ dışı argümanlar kullanmaktan, "silah ambargosuna karşı İncirlik üssünün kullanımı" gibi tepkisel misilleme yöntemlerine başvurmaktan ve birbirlerinin politikalarını yargımlarken onarılması imkânsız sert bir dil kullanmaktan kaçınmalıdırlar. İsrail hükümetinin eylemlerine yönelik her eleştiriyi Yahudi düşmanlığı olarak algılamak ya da ABD dışı müttefiklerle her diyalogu düpedüz Amerikan karşıtlığı olarak değerlendirmek gibi dogmatik yaklaşımlar aynı ölçüde tehlikelidir ve ikili ilişkiler üzerinde saptırıcı bir etkisi olabilir. Bir başka deyişle, üçüncü tarafların Türk-Amerikan ilişkilerinin üslubunu, gündemini ya da kaderini belirlemesine izin verilmemelidir ve bunun, hem Ankara hem Washington tarafından dikkate alınması gerekmektedir.
- Daha spesifik bir düzeyde, bölgenin istikrara kavuşturulmasına ve demokrasinin yerleşmesine ilişkin bir uzlaşma geliştirmek üzere, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki son gelişmeler konusunda diyalog sürdürülmelidir. Ayrıca, Ortadoğu'nun şu an yaşadığı

68. Stephen Kinzer, a.g.y., s. 48.

Öneriler

dönüşümün bölge ülkelerinde siyasî, toplumsal ve ekonomik ilerlemeyi ve kalkınmayı destekleme fırsatı yaratabileceği kabul edilmelidir. Türkiye ve ABD, bu toplumların ihtiyaçlarını göz önüne alarak, ortak ticari girişimleri ve eğitsel, akademik ve bilimsel işbirliğini kapsayan çeşitli projelerde birlikte çalışabilmeli ve bu yolla kendi ilişkilerinde sürdürülebilirliği ve güveni de yeniden inşa etmelidir.

- Son olarak, Avrupa-Atlantik dünyasının müşterek değerlerini paylaşan ortaklar olarak, iki taraf da ilişkilerini koşulların belirlediği hedeflere ulaşmanın bir aracı olarak değil, başlı başına bir amaç olarak görmelidir.

İkili ilişkileri geliştirmek için şimdiye kadar gösterdikleri karşılıklı çabaların da kanıtladığı gibi, her iki ülke de Türk-Amerikan ilişkilerinin içerdiği tüm fırsatların önemli ölçüde farkında görünmektedir. Ancak, 21. yüzyılda ikili ilişkileri her şeyden önce barışın tesisi, demokratikleşme, enerji, özel girişimcilik ve serbest ticaret gibi meseleler belirleyecek gibi gözüktüğünden, ortaklığın canlandırılmasının bu farkındalıktan daha fazlasını gerektirdiğine kuşku yoktur. Eğer Türkiye ve ABD, Soğuk Savaş'ın bitmesi dâhil, pek çok meselenin üstesinden gelebilmiş 65 yıllık ittifaklarını devam ettirip, el birliğiyle bölgesel ve küresel güvenliğe katkı sağlamak kararlılığını gösterirlerse, iki ülkenin önünde beraberce faydalanabilecekleri pek çok fırsat bulunmaktadır.

┌

┐

└

┘

Konuk Konuşmacılar

Çalışma Grubu üyelerinin yanı sıra değerli görüşlerini bizlerle paylaşan konuk uzmanların listesi aşağıda yer almaktadır:

Prof. Lenore Martin

Emmanuel College, Harvard University

Dr. Bülent Alırza

Center for Strategic and International Relations (CSIS)

Prof. Stephen Walt

Harvard University John F. Kennedy School of Government

Mustafa Özbey

Emekli Tümamiral

Selim Yenel

Büyükelçi ve Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı

Dr. Sharon A. Wiener

ABD Başkonsolosu (Ağustos 2007-Temmuz 2010)

Sedat Ergin

Hürriyet Gazetesi Köşe Yazarı

┌

┐

└

┘

Çalışma Grubu Üyeleri

H. Edip Başer

Edip Başer, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Direktörü'dür. Emekli Orgeneral Dr. Başer, İzmir'de NATO Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanı, Genelkurmay İkinci Başkanı ve İkinci Ordu Komutanı olarak görev yapmıştır. Askerî kariyeri boyunca, NATO Uluslararası Askerî Karargâh'ta Harekât Dairesi'nde (Brüksel) Plan Subaylığı, Genelkurmay Başkanlığı Plan ve Operasyonlar Daire Başkanlığı, Ankara'daki Kara Harp Okulu Komutanlığı, Başbakan Askerî Danışmanlığı ve Napoli'deki NATO Müşterek Kuvvet Komutanlığı İstihbarat Başkanlığı görevlerini de yerine getirmiştir. Dr. Başer, Kara Harp Akademisi'nden mezun olduktan sonra İngiliz Kara Harp Akademisi (Camberley) ve ABD Harp Akademisi (Carlisle) öğrenimlerine de katılmıştır. Birçok Türk ve NATO nişanına sahip olan Başer, doktorasını Türk Devrim Tarihi konusunda yapmıştır.

Aslı Başgöz

Aslı Başgöz, White & Case LLP'nin dört ortaklı Global İcra Komitesi'nin üyesi ve firmanın İstanbul ofisindeki ortaklarından. Başgöz, ayrıca firmanın Türkiye ofisini 1985 yılında kuran kişidir. Uzmanlığı çok geniş yelpazedeki kurumsal ve finansal işlemleri içerir. Başgöz, birleşme ve satın almalarda, özelleştirmelerde, girişim ortaklıklarında, özellikle ülkeler arası işlemlerde engin deneyim sahibidir. TÜSİAD ve YASED üyesidir. Ekonomi ve Siyasal Bilgiler lisans derecelerini Indiana Üniversitesi'nden almış olan Başgöz, hukuk derecesini ise Michigan Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden almıştır. Başgöz, New York Barosu'na kayıtlıdır.

Hanzade Doğan Boyner

Hanzade Doğan Boyner, hâlihazırda Doğan Online ve Doğan Gazetecilik'te Yönetim Kurulu Başkanlığı, Hürriyet Gazetecilik'te Yönetim Kurulu Başkan Vekilliği ve Doğan Holding'te Yönetim Kurulu Üyeliği görevlerini sürdürmektedir. London School of Economics'ten Ekonomi dalında lisans derecesiyle mezun olduktan sonra, Londra'da Goldman Sachs International'ın İletişim, Medya ve Teknoloji Grubu'nda finansal analist olarak çalıştı. Columbia Üniversitesi'nden MBA derecesi aldığı yıl Türkiye'ye döndü ve Türkiye'nin en büyük internet holdingi Doğan Online'ı kurdu. 2003 yılında portföyünde Türkiye'nin en çok satan gazetesi Posta'nın da bulunduğu Doğan Gazetecilik'in CEO'su oldu. 2006 yılında Doğan Holding'in iştiraki Petrol Ofisi'nin Orta Avrupa'nın önde gelen petrol ve gaz şirketi OMV ile rafineri, petrol arama ve üretim alanlarında stratejik işbirliği kurmak üzere yaptığı ortaklık anlaşması sırasında aktif rol aldı. Brookings Enstitüsü Uluslararası Danışma Konseyi, Avrupa Dış İlişkiler Konseyi, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği, Genç Başkanlar Organizasyonu ve Kadın Girişimcileri Derneği üyesi olan Doğan, kurucularından biri olduğu Global İlişkiler Forumu ve Dünya Gazeteciler Birliği'nin Yönetim Kurulu Başkan Vekili olarak sivil toplumda aktif rol almaktadır. Doğan aynı zamanda Türkiye'nin en başarılı sosyal sorumluluk projelerinden "Baba Beni Okula Gönder" kampanyasını yürütmektedir. Kız çocuklarının eğitiminin önündeki engelleri kaldırmayı hedefleyen bu proje çerçevesinde 10.000 kız çocuğuna burs verilmiş, 32 adet kız yurdu yaptırılmıştır.

Yavuz Canevi

Yavuz Canevi özel bir ticari banka olan Türk Ekonomi Bankası'nda (TEB) Yönetim Kurulu Başkanı olarak görev yapmaktadır. Ayrıca FNSS (FMC-Nurol Savunma Sanayi) ve TSKB de dâhil olmak üzere birkaç girişimde Yönetim Kurulu Üyesi olarak yer almaktadır. Daha önce Merkez Bankası Başkanı, Hazine Müsteşarı, Türk Eximbank Yönetim Kurulu Başkanı ve İMKB Başkanvekili olarak görev alan Canevi, YASED Onursal Başkanı, TÜSİAD Yüksek İstişare Kurulu Üyesi ve Forum İstanbul Yönetim Kurulu Başkanlığı ünvanlarına sahiptir. Yavuz Canevi, Uluslararası Finans Enstitüsü

Yönetim Kurulu'nda çalışmış ve Fransa Hükümeti tarafından Fransız Nişanı'na (Chevalier dans l'ordre du Merit) layık görülmüştür. Canevi, lisans eğitimini Ankara Üniversitesi'nde tamamladıktan sonra, University of Southern California'da Ekonomi üzerine yüksek lisans yapmıştır.

Gökhan Çetinsaya

1985 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun olan Çetinsaya, doktorasını 1994 yılında Manchester Üniversitesi Ortadoğu Çalışmaları Bölümü'nde tamamladı. 1994-2001 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde, 2002-2008 yılları arasında İstanbul Teknik Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü'nde bulunan Çetinsaya, 1999'da Doçentlik, 2005'de ise Profesörlük ünvanlarını almıştır. Eylül 2007-Haziran 2008 arasında Woodrow Wilson International Center for Scholars'da (Washington DC) misafir araştırmacı olarak bulunan Çetinsaya, Amerika Ortadoğu Çalışmaları Cemiyeti (MESA) 1994 Malcom H. Kerr Sosyal Bilimler Doktora Tez Ödülü Birinciliği ve İngiltere Ortadoğu Çalışmaları Cemiyeti (BRISMES) 1995 Leigh Douglas En İyi Doktora Tezi Ödülü'nün de sahibidir. Osmanlı tarihi, Türk siyasî tarihi, Türk dış politikası ve Ortadoğu konularında çalışmalar yapmakta olan Çetinsaya'nın ulusal ve uluslararası birçok makale ve tebliğinin yanı sıra "Ottoman Administration of Iraq, 1890-1908" (London: Routledge, 2006) adlı bir kitabı yayımlanmıştır. Şu anda İstanbul Şehir Üniversitesi Rektörü olarak görev yapmaktadır.

Umran S. İnan

1972 yılında lisans, 1973 yılında ise yüksek lisans eğitimini Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde (Ankara/Türkiye) tamamladı. İnan, 1977 yılında Elektrik Elektronik Mühendisliği dalında Stanford Üniversitesi/Kaliforniya'da doktora derecesini elde etti. Kendisi şu anda Koç Üniversitesi'nde Rektörlük görevini sürdürmektedir. İnan uzun yıllar Stanford Üniversitesi Elektrik Elektronik Mühendisliği Bölümü'nde Profesör olarak ve Uzun Telekomünikasyon ve Radyobilim Laboratuvarı'nın Direktörü olarak görev yaptı. Prof. İnan Amerikan Jeofizik Birliği'nin (AGU), Uluslararası Elektrik ve Elektronik Mühendisleri Enstitüsü'nün

(IEEE), ve Amerikan Fizik Kurumu'nun (APS) Fellow rütbeli üyesidir. Kendisinin aynı zamanda Tau Beta Pi, Sigma Xi ve Elektromanyetik Akademisi'ne de üyelikleri bulunmaktadır. Prof. İnan, Uluslararası Radyobilim Birliği'nin (URSI) ABD Ulusal Komite Başkanlığı ve URSI'nin H Komisyonu (Plazmalardaki Dalgalar) Uluslararası Başkanlığı görevlerini de yapmıştır. Kendisi hâlihazırda Uluslararası URSI Başkan Yardımcısı olarak görev yapmaktadır. 2007 yılında Stanford Üniversitesi tarafından, lisans seviyesinde araştırmaları teşvik etme alanında gösterdiği üstün başarı sebebiyle Allan V. Cox Madalyası'na ve 1998 yılında yine Stanford Üniversitesi tarafından lisans seviyesindeki üstün öğretim başarısı sebebiyle Tau Beta Pi Ödülü'ne layık görülmüştür. Grup olarak yaptığı araştırmalarla da Ulusal Havacılık ve Uzay İdaresi ve Avrupa Uzay Dairesi tarafından defalarca ödüllendirilmiştir. Prof. İnan, ABD Antarktika Servis Madalyası'na da layık görülmüştür ve bu sebeple Antarktika'daki dağlardan bir tanesi "İnan Tepesi" olarak isimlendirilmiştir. 2008 yılında URSI ve Royal Society tarafından üç senede bir verilen Appleton Ödülü'ne layık görülmüştür. Prof. İnan, 2010 yılı TÜBİTAK Özel Bilim Ödülü'ne layık görülmüş ve yine 2010 yılında Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Asli Üyeliği'ne seçilmiştir.

Memduh Karakullukçu

Memduh Karakullukçu Global İlişkiler Forumu'nun (GIF) Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı, Kroton Danışmanlık Şirketinin Yönetici Ortağı ve hukuki enformatik sistemleri alanında uzmanlaşan kanunum.com girişiminin Kurucu Ortağı'dır. Uzmanlık alanları uluslararası finans, ekonomi ve hukuk ile yüksek öğretim ve teknoloji politikalarını kapsamaktadır. 2007-2010 yılları arasında TÜSİAD Başkan Danışmanlığı görevinde bulunmuştur. 2003-2006 yılları arasında İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) ARI Teknokent'in Kurucu Genel Müdürlüğü'nü yapmıştır. Aynı dönemde İTÜ Rektör Danışmanlığı görevini üstlenmiştir. İTÜ'de "Hukuk, Teknoloji, Politika" Yüksek Lisans Programı Koordinatörlüğü ve İTÜ Uydu Yer Algılama Merkezi Stratejik Başdanışmanlığı görevlerini üstlenmiştir. İTÜ'de ve London School of Economics'de (LSE) öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. 1992-1994 döneminde uluslararası bir yatırım bankasının Londra ve İstanbul ofislerinde

türev piyasalar ve kurumsal finans bölümünde çalışmıştır. IMF ve Dünya Bankası için danışmanlık ve akademik çalışmalar yapmıştır. OECD, NATO, SEFI, AURP gibi uluslararası forumlarda teknoloji politikaları konusunda makaleler sunmuştur. Massachusetts Institute of Technology'de (MIT) Elektrik Mühendisliği ve Ekonomi dallarında çift ana dal lisans eğitimi (BS) alan Karakullukçu, LSE Finans alanında yüksek lisans derecesini (MSc) ve Columbia Üniversitesi'nde hukuk eğitimini (Juris Doctor) tamamlamıştır. Karakullukçu, New York Barosu'na kayıtlıdır.

Sami Kohen

Sami Kohen, Türk basının bir duayenidir. 1954'ten beri Milliyet Gazetesi'nde dış politika ve uluslararası ilişkiler uzmanı olarak çalışmaktadır. Gazetenin Dış Haberler Müdürü görevini yaptığı uzun yıllar sırasında pek çok önemli dünya olayını yerinde izledi. Köşe yazarı olarak çalışmalarını sürdüren Kohen 1970-1980'lerde "The Guardian", "The Economist", "The Christian Science Monitor" gazetelerinin Türkiye muhabirliğini yaptı ve "Newsweek" muhabirliğini sürdürüyor. Kohen, Bahçeşehir Üniversitesi Amerika Araştırmalar Merkezi üyesidir.

Sönmez Köksal

Sönmez Köksal, Türkiye'nin Fransa ve Irak Büyükelçilikleri ile Avrupa Konseyi nezdinde Daimi Temsilci görevlerinde bulunmuş emekli bir diplomattır. 1992'den 1998'e kadar MİT (Milli İstihbarat Teşkilatı) Müsteşarı olarak görev yapmıştır. Köksal, Dışişleri Bakanlığı'nda Çok Taraflı Ekonomik İlişkiler Genel Müdür Yardımcılığı, AET Daimi Temsilciliği'nde Temsilci Yardımcısı, Ortadoğu ve Afrika Dairesi Başkanı Siyaset Planlama Başkanlığı gibi birçok görevde bulunmuştur. Yakın zamana kadar İstanbul Ticaret Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanlığı ve Işık Üniversitesi'nde öğretim üyeliğini sürdüren Köksal, hâlen BİLGESAM Stratejik Araştırmalar Merkezi ve Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi üyesi olarak çalışmalarına devam etmektedir. Sönmez Köksal, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunudur.

Özdem Sanberk

Galatasaray Lisesi ve İstanbul Hukuk Fakültesi mezunu olan Özdem Sanberk, 1963'te katıldığı Dışişleri Bakanlığı'nda, Madrid, Amman, Bonn ve Paris Büyükelçilikleri'nde ve OECD ve UNESCO Daimi Temsilcilikleri'nde çeşitli derecelerde görevde bulunduktan sonra, 1985-1987 yılları arasında Başbakanı Turgut Özal'ın Dış Politika Danışmanlığı'nı yapmıştır. Sanberk 1987-1991 yılları arasında Avrupa Topluluğu nezdinde Büyükelçi Daimi Temsilci, 1991-1995 yıllarında arasında Dışişleri Müsteşarı ve 1995-2000 yılları arasında da Londra Büyükelçisi olarak görev yapmıştır. 2000 yılında kendi isteği ile erken emekliye ayrılan Sanberk, 2003 Eylül ayına kadar Türkiye Ekonomik Sosyal Etütler Vakfı (TESEV) Direktörlüğü görevinde bulunmuştur. Sanberk hâlen, Kadir Has Üniversitesi Mütevelli Heyeti Üyesi, Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi (GPOt), Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BILGESAM) ve Global İlişkiler Forumu (GIF) Yönetim Kurulu Üyesi'dir. Sanberk dış politika konularında, siyasal ve sosyal konularda ulusal ve uluslararası alanda seminer ve konferanslara katılmakta, yazılar yazmakta ve Türk ve yabancı TV programlarında aynı konularda yorumlar yapmaktadır. Özdem Sanberk hâlen Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Direktörü ve 31 Mayıs 2010 tarihli Mavi Marmara olayı BM Araştırma Komisyonu'nun dört üyesinden biridir. Özdem Sanberk, Sumru Sanberk ile evli olup Nazlı Sanberk Altılar'ın babası ve Umut ve Tuna Altılar'ın dedesidir.

Füsun Türkmen

Füsun Türkmen, Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi'nden mezun olduktan sonra, ABD'de George Washington Üniversitesi Siyasal Bilgiler Bölümü'nü iftiharla ve Phi Beta Kappa (ABD'nin en yüksek akademik şeref ünvanı), Pi Sigma Alpha (Siyasal Bilgiler şeref cemiyeti üyeliği) ve Pi Delta Phi (Fransızca şeref cemiyeti üyeliği) ile bitirdi. Doktorasını, 1982-1990 yıllarında, İsviçre'de Cenevre Üniversitesi Yüksek Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nde (Institut de Hautes Etudes Internationales), "ABD Başkanı Carter'in SSCB'ye yönelik İnsan Hakları Politikası" başlıklı teziyle tamamladı. 1991'den 1996'ya kadar Birleşmiş Milletler Filistin Mültecilerine Yardım Teşkilâtı'nda (UNRWA), uluslararası memur olarak görev yaptı. 1999'dan beri Galatasaray Üniversitesi

Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olan Türkmen'in, uluslararası insan hakları, ABD dış politikası, Türk-Amerikan ve Türk-AB ilişkileri hakkında ABD, Fransa, İngiltere ve Türkiye'de muhtelif yayınları mevcuttur. 2011 itibarıyla Galatasaray Üniversitesi Avrupa Araştırma ve Dokümantasyon Merkezi Müdürlüğü'ne atanmış ve Uluslararası Siyasî İlimler Derneği İnsan Hakları Araştırma Komitesi Başkanlığı'na seçilmiştir. Türk-Amerikan ilişkileri konulu kitabı üzerinde çalışmalarını sürdürmekte olan Türkmen, Fransızca, İngilizce ve İtalyanca bilmektedir.

Gözde Küçük (*Proje Direktörü*)

Gözde Küçük, Princeton Üniversitesi'nde Politik Ekonomi dalında lisans, Ortadoğu ve Avrupa Araştırmaları dallarında da sertifika programlarını dereceyle tamamlamıştır. 1999 depremleri sonrası Türk-Yunan ilişkilerinin iyileşmesi sürecini konu alan "Türk-Yunan Deprem Diplomasisi, 1999-2002" başlıklı lisans tezi, Ortadoğu Araştırmaları Bölümü tarafından ödüllendirilmiştir. 2008 yılında Johns Hopkins Üniversitesi'ne bağlı Paul Nitze School of Advanced International Studies (SAIS)'de Uluslararası Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler dallarında yüksek lisans yapmış ve Avrupa Çalışmaları üzerine uzmanlaşmıştır. Küçük, 2009 yılında Almanya'da Hesse eyaletinin başkenti olan Wiesbaden şehrinin belediyesinde de çalışmalarda bulunmuştur. GIF'in çalışmalarına başladığı ilk tarih olan Eylül 2009'dan bu yana Program Direktörü olarak görev yapmaktadır. Avrupa'da entegrasyon, Balkanlar, Türk-Yunan ilişkileri, Türkiye-ABD ilişkileri ile modern Türk politikası ilgi ve araştırma alanları arasına girmektedir. Küçük, aynı zamanda Elit Çikolata ve Sanayi A.Ş. Yönetim Kurulu Üyesi, FABSIT (Friends of American Board Schools in Turkey) Yönetim Kurulu Üyesi ve Princeton Üniversitesi'nin Türkiye Mezunlar Komitesi Başkanı'dır. İngilizce ve Almanca bilmekte, İtalyanca konuşabilmektedir.

┌

┐

└

┘